

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu õppekava

Grete Liis Nelson

GÜMNAASIUMINOORTE TULEVIKUTEADLIKKUS JA ARUSAAMAD OMA
ROLLIST TULEVIKUKUJUNDAMISEL PÄRAST TULEVIKUMÕTLEMISE
TÖÖTOAS OSALEMIST ÜHE EESTI KOOLI NÄITEL

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Dagmar Narusson, PhD

Tartu 2026

Kinnitan, et olen koostanud bakalaureusetöö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikad ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Grete Liis Nelson

25.05.2026

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE.....	6
1.1 Tulevikuteadlikkus ja tulevikumõtlemine.....	6
1.2 Tulevikuteadlikkuse dimensioonid ja orientatsioon.....	8
1.3 Noored ja globaalsed trendid.....	11
1.4 Hariduslik sekkumine.....	13
1.5 Probleemiseade.....	14
2. METOODIKA.....	16
2.1. Uurimisviis.....	16
2.2. Uurimuses osalejad.....	16
2.3. Andmekogumismeetod.....	17
2.4 Andmeanalüüsi meetod.....	18
2.5 Uurimuse eetilised kaalutlused.....	19
2.6 Uurimistöö piirangud.....	20
2.7 Uuriija refleksioon.....	21
3. TULEMUSED.....	22
3.1. Tänapäeva ühiskonna tajumine noorte vaatenurgast.....	22
3.2. Tulevikku puudutavad hirmud intervjuude põhjal.....	24
3.3 Noorte arusaamad tulevikust ja selle kujundamisest.....	25
3.4. Tulevikule mõtlemise olulisus.....	27
3.5. Tagasiside töötoale.....	29
4. ARUTELU.....	31
4.1. Noorte esmased mõtted tulevikust.....	31
4.2. Tulevikule mõtlemise töötuba kui sekkumismeetod tuleviku teadlikkuse kasvatamiseks.....	32
4.3 Roll tuleviku kujundamisel.....	33
4.4 Ettepanekud.....	34
KOKKUVÕTE.....	36
SUMMARY.....	38
KASUTATUD KIRJANDUS.....	40
KASUTATUD ALLIKAD.....	46
LISAD.....	47
LISA 1: Intervjuu kava.....	47
LISA 2: Informeeritud nõusoleku vorm.....	48
LISA 3: Tulevikumõtlemise töötoa harjutus.....	50
LISA 4: Tööleht.....	51

SISSEJUHATUS

Meie tänapäeva ühiskonda iseloomustavad kiired tehnoloogilised, poliitilised ja keskkondlikud muutused, mis loovad üha ebakindlama ja raskemini prognoositava tuleviku. Sellises olukorras ei piisa enam üksnes oleviku probleemidega tegelemisest, vaid üha olulisemaks muutub tuleviku peale mõtlemine. Eesti Tuleviku-uuringute Instituudi tegevjuht Johanna Vallistu on rõhutanud, et tulevikule mõtlemine on vajalik selleks, et teha täna targemaid ja läbimõeldumaid otsuseid (ETUI, 2025).

Tulevikule suunatud mõtlemine aitab noortel paremini mõista, kuidas nende valikud ja käitumismustrid võivad mõjutada nii nende isiklikku kui ka laiemat ühiskondlikku tulevikku. Mida selgemalt noored mõtestavad, millist tulevikku nad soovivad ja millist vältida, seda teadlikumalt saavad nad suunata oma valikuid ja tegutsemist (Bell, 1996). Üheks tõhusaks sekkumismeetodiks selle võime arendamisel on tulevikutöötuba. Tegemist on osalust ja loovust toetava formaadiga, mis võimaldab noortel kujutleda erinevaid tulevikustsenaariume, arutada nende võimalikkuse üle ning mõtestada oma rolli soovitud tuleviku kujundamisel (Armanto, 2024).

Eestis tegeleb tulevikumõtlemise arendamisega Eesti Tuleviku-uuringute Instituut (edaspidi ETUI), mis pakub koolitusi ja töötubasid, analüüsib trende ja stsenaariume ning aitab organisatsioonidel teha strateegilisemaid ja tulevikukindlamaid otsuseid (ETUI, i.a). Uurimisteema valik kujunes välja mitme teguri koosmõjul. Esimesed ideed said alguse ETUI tulevikumõtlemise töötoast märtsis 2026, kus osalesin töötoa läbiviimisel abilise ja vaatleja rollis. Teema valikut mõjutas ka laiem ühiskondlik kontekst. Tänapäeva ebakindlas maailmas, mida kujundavad kiired tehnoloogilised ja sotsiaalsed muutused ning riikidevahelised pinged, tunnevad paljud noored kasvavat ebakindlust tuleviku suhtes (Barelli jt, 2022; United Nations, 2025). Gümnaasiumi lõpus tuleb langetada mitmeid olulisi otsuseid, kuid sageli lükatakse need viimasele hetkele, mis suurendab stressi ja võib viia läbimõttlemata otsuste tegemiseni.

Kuna olevik ja tulevik on tihedalt seotud, on oluline mõista, kuidas tänased ühiskondlikud protsessid kujundavad noorte arusaama sellest, milline tulevik neid ees võib oodata. Bakalaureusetöö eesmärk on kaardistada noorte jaoks olulised ühiskondlikud tuleviku

teemad ja hariduslikus programmis osalemise kaudu toimunud muutused arusaamades oma rollist tulevikukujundamisel.

Eesmärgi saavutamiseks on sõnastatud järgmised uurimisküsimused:

1. Millised on gümnaasiumiõpilaste jaoks subjektiivselt kõige olulisemad ühiskonna tulevikuga seotud teemad?
2. Kuidas muudab tulevikumõtlemise töötoas osamine noorte arusaama oma rollist tuleviku kujundamisel?

Töö pakub sisendit arutelule selle üle, kas tulevikumõtlemise töötoad võiksid tulevikus olla integreeritud kooli õppekavasse, näiteks eraldi mooduli või tunniteemana. Selline lähenemine aitaks noortel kujutleda ja läbi mõtestada erinevaid tulevikustsenaariume, valmistuda võimalikeks muutusteks ning teadvustada, kuidas tänased valikud kujundavad homset (Rasa jt, 2024; Fu jt, 2024).

Uurimistöö on jaotatud neljaks põhiosaks. Esimeses, teoreetilises peatükis käsitletakse tulevikuteadlikkuse ja tulevikumõtlemise mõisteid ning nende tähendust. Samuti antakse ülevaade noorte jaoks olulistest tuleviku ühiskonda kujundavatest probleemidest ning varasematest uuringutest, mis käsitlevad tulevikumõtlemise töötubasid. Teises peatükis kirjeldatakse uurimistöö metoodikat, sealhulgas valimi kujunemist, andmekogumis- ja analüüsimeetodeid ning uurimistöö eetilisi põhimõtteid. Kolmandas peatükis esitatakse uurimistulemused. Neljas peatükk keskendub tulemuste arutelule ja pakutakse edasisi ettepanekuid. Töö lõpeb kokkuvõttega.

1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE

1.1 Tulevikuteadlikkus ja tulevikumõtlemine

Tulevikuteadlikkus (inglise keeles *futures consciousness*) viitab inimese võimele tulevikku ette näha, selleks valmistuda ning seda teadlikult kujundada (Ahvenharju, 2022). Tulevikuteadlikkus ei hõlma tegutsemist ennast, vaid loob aluse tulevikule suunatud tegutsemiseks (Armanto, 2024). „*Futures*“ kasutamine mitmuses rõhutab, et tulevik kujuneb inimeste valikute ja tegevuste tulemusena, mitte ei ole üks kindel seisund (Ahvenharju, 2022). Mõiste „*Consciousness*“ viitab see vastu kognitiivsele mõtlemisele, hõlmates emotsioone, väärtusi, hoiakuid ja motivatsiooni, mis kujundavad inimese suhet tulevikuga (Ahvenharju, 2022). Tulevikuteadlikkus tähendab arusaamist sellest, millised tulevikud on võimalikud, tõenäolised ja soovitavad. See seob mineviku, oleviku ja tuleviku ning aitab mõista, kuidas meie igapäevased valikud tulevikku kujundavad (Ahvenharju, 2018). Sanna Ahvenharju on üks tulevikuteadlikkuse (*futures consciousness*) kontseptsiooni peamisi arendajaid. Tema uurimistöö keskendub sellele, kuidas tulevikumõtlemist saab arendada hariduse ja erinevate sekkumiste kaudu, mistõttu on ta avaldanud sel teemal rohkelt teadusartikleid (SustainERA, 2025).

Tulevikuteadlikkus on Ahvenharju (2022) sõnul inimese loomulik võimekus, mis avaldub igal ühel erinevalt sõltuvalt iseloomust, elukogemusest ja keskkonnast. Seetõttu kujunevad inimeste arusaamad tulevikust erinevalt ning neid mõjutavad nii sotsiaalne ja kultuuriline taust kui ka muutuvad ühiskondlikud tingimused. Tulevikuteadlikkus aitab saada teadlikumaks mitte ainult tulevikust endast, vaid ka viisidest, kuidas me tulevikest mõtleme (Ketonen-Oksi ja Vigren, 2024). Inimesed tegutsevad selle nimel, et saavutada seda, mida nad loodavad, ja vältida seda, mida nad kardavad (Lombardo, 2006). Nendest kahest tundest, lootus ja hirm, kasvavad välja kõik eesmärgipärased käitumisviisid, mis on alati tulevikku suunatud, sest eesmärk saavutatakse alles hiljem. Seetõttu võib öelda, et lootus ja hirm moodustavad tulevikuteadlikkuse tuuma ning mõjutavad kõiki meie tulevikuga seotud mõtteid ja kujutlusi (Lombardo, 2006).

Tuleviku mõtestamisel on oluline eristada arenguid, mis toimuvad meist sõltumatult ja neid, mida inimene saab oma tegevusega suunata (Ahvenharju, 2022). Just see eristus loob aluse arusaamale, et tulevik ei ole ette määratud ega paratamatu, vaid kujuneb suurel

määral olevikus tehtavate valikute ja tegude kaudu (Ahvenharju, 2022). Tulevikuteadlikkus viitab võimele arendada tulevikumõtlemist ja etteaimamist läbimõeldud viisil (Heinonen, 2025).

Tulevikumõtlemine (inglise keeles *futures thinking*) on protsess, mille käigus uuritakse ja kujutletakse võimalikke, tõenäolisi ja soovitavaid tulevikuvõimalusi ning hinnatakse nende võimalikku mõju praegustele otsustele ja tegutsemisviisidele (Fu jt, 2024). Mõiste keskendub eeskätt küsimusele, mida teha praegu, milliseid samme astuda, et luua võimalikult soovitatav tulevik, arvestades olemasolevaid tingimusi ning ootusi tuleviku suhtes (Bell, 1996). See hõlmab mineviku mõtestamist, oleviku mõistmist ja tuleviku prognoosimist ning alternatiivsete tulevikkude kogemist, kujutlemist ja loomist (Vidergor, 2023). Tulevikumõtlemine aitab eri taustaga inimestel ühiselt mõista, millised probleemid on kõige olulisemad, mis neid põhjustab ning millised võimalikud arenguteed või lahendused võiksid tulevikus olla (Cheok jt, 2025). See sama oskus aitab inimestel paremini kohaneda kiirete tehnoloogiliste, poliitiliste, sotsiaalsete ja kultuuriliste muutustega, mis toetab pikaajaliste ja läbimõeldud otsuste tegemist (Vidergor, 2023). Tehnoloogia kiire areng ning sellega kaasnevad ühiskondlikud muutused, koos süveneva globaalse kestlikkuskriisiga, loovad olukorra, kus inimesed peavad suutma hoida tulevikku pikemas plaanis silme ees, samal ajal tegutseda teadlikult ja vastutustundlikult olevikus (Rasa jt, 2022).

“Tulevik on ainus ruum, mida inimesed saavad mõjutada” (Wijerathna, 2025: 28). See pole ettemääratud, vaid koosneb erinevatest alternatiividest (Jones jt, 2012). Inimeste tegevus on alati mingil moel suunatud tulevikku (Buzogány ja Scherhauer, 2022). Ka väikesed muutused võivad aja jooksul kujuneda suurteks muutusteks (Wijerathna, 2025). Me teeme tänased otsused selleks, et homme oleks parem (Jones, 2023). Meil, kes me siin ilmas elame, on ühine kohustus panustada parema tuleviku loomisesse nii praegu elavate inimeste kui ka sündimata ehk tulevaste põlvkondade jaoks (Wijerathna, 2025). Seetõttu ei ole oluline üksnes omaenda tuleviku kujundamine, vaid ka ühise, kollektiivse tuleviku mõtestamine ja kujundamine (Kashima jt, 2023). Tulevikumõtlemine hõlmab nii individuaalset vastutust kui ka arusaama, et meie otsused mõjutavad kogukonda, ühiskonda ja meie planeeti tervikuna (Kashima jt, 2023).

Tulevikumõtlemine on olnud inimkonna igapäevane osa juba varastest tsivilisatsioonidest alates (Cheok jt, 2025). Sumerid ja babüloomlased uskusid, et inimeste elu on jumalate poolt ette määratud (Polak, 1973). Tulevikule suunatud mõtlemine on nähtav ka klassikalistes teooriates (Suckert, 2022). Näiteks Max Weber ei kasutanud küll otseselt tuleviku mõistet, kuid tema käsitlus ratsionaliseerimisest peegeldab selgelt tulevikku suunatud hoiakut (Suckert, 2022). Inimesed püüdsid ebakindlust vähendada, töötades palju ja vältides liigseid naudinguid, et kindlustada endale soovitud tulevik. Kui religioosne hirm hiljem taandus, jäi alles ratsionaalne ja eesmärgipärane tööetika. Seega võib Weberi protestantlikku eetikat pidada varaseks näiteks kultuurilisest tulevikumõtlemisest, kus tulevikku kujutleti, planeeriti ja kasutati igapäevase tegutsemise suunajana (Suckert, 2022).

1.2 Tulevikuteadlikkuse dimensioonid ja orientatsioon

Ahvenharju töötas koos kolleegide Minkkinen ja Lalotiga 2018.aastal välja tulevikuteadlikkuse kontseptuaalse ja empiirilise raamistiku, mille eesmärk on muuta tulevikuga seotud mõtlemine sotsiaalteaduslikult mõõdetavaks ja analüüsitavaks (Ahvenharju jt, 2018). Nende mudel kirjeldab tulevikuteadlikkust viie omavahel seotud dimensiooni kaudu: ajaperspektiiv, tegutsemisvõime uskumused, avatus alternatiividele, süsteemne tajumine ning hoolivus teiste vastu (Ketonen-Oksi ja Vigren, 2024). Need dimensioonid moodustavad tervikliku aluse, mille abil mõista, kuidas inimesed tulevikku ette kujutavad, sellesse suhtuvad ja selle nimel tegutsevad (Ahvenharju jt, 2018; Ketonen-Oksi ja Vigren, 2024).

Ajaperspektiiv (inglise keeles *time perspective*) viitab indiviidi võimele mõtestada aega tervikuna, hõlmates minevikku, olevikku ja tulevikku (Ahvenharju jt, 2018). See suunab tähelepanu pikaajalistele protsessidele ja sellele, kuidas tänased otsused mõjutavad tulevikku (Ahvenharju jt, 2018; Armanto, 2024). Näiteks poliitiliste otsuste puhul ei piisa ainult praeguse olukorra hindamisest, vaid tuleb arvestada ka võimalike pikaajaliste tagajärgedega. Seda ilmestab hästi teise pensionisamba reform, kus lühiajaliselt pakkus raha väljavõtmine kiiret kasu, kuid pikemas plaanis vähendas see inimeste tulevast pensioni, mille tegelikku mõju hakatakse tunnetama alles siis, kui pensioniiga käes on.

Evolutsioonilisest vaatenurgast on inimesed seadnud esikohale kõige vahetuma ohu, sest kui sellest ellu ei jää, pole kaugemad ohud enam olulised (Ahvenharju, 2023). Meie tegude tulevikutagajärgede mõistmine on eeltingimus pikaajaliste plaanide tegemiseks ja tuleviku eesmärkide saavutamiseks (Ahvenharju, 2023).

Toimevõimekuse uskumused (inglise keeles *agency beliefs*) kirjeldavad indiviidi arusaama oma võimest tulevikusündmusi mõjutada (Ahvenharju, 2021). Selle keskmes on veendumus, et inimene ei ole muutuste passiivne pealtvaataja, vaid ta saab oma valikutega kujundada nii isiklikku kui ka ühiskondlikku tulevikku (Ahvenharju jt, 2018). See eeldab realistlikku arusaama sellest, mida on võimalik mõjutada ja kellel on mõjuvõime. Toimevõimekus ehk agentsus avaldub siis, kui inimene usub, et tema tegevustel on tähendus ja tagajärg, kuna vastasel juhul jääb tegutsemine passiivseks (Ahvenharju, 2023; Murray, 2025).

Avatus alternatiividele (inglise keeles *openness to alternatives*) hõlmab võimet kujutleda mitmekesiseid võimalikke tulevikke ning valmisolekut aktsepteerida muutust (Ahvenharju jt, 2018). Tegemist on oskusega märgata uusi võimalusi, hinnata erinevaid arengusuundi ja valida neist sobivaim. Mõned inimesed tajuvad ebakindlust loomuliku osana ja näevad muutustes võimalusi, teised eelistavad selgeid ja etteaimatavaid suundi. Avatus alternatiividele tähendab valmisolekut otsida lahendusi ka tavapärasest erinevalt ning mõista, et tulevik ei ole üks kindel rada, vaid hulk potentsiaalseid stsenaariume (Ahvenharju, 2023). Loovad meetodid, näiteks tulevikustsenaariumite visualiseerimine, aitavad neid võimalusi paremini ette kujutada ja uusi ideid leida (Ketonen-Oksi ja Vigren, 2024).

Süsteemne tajumine (inglise keeles *systems perception*) aitab mõista erinevate sotsiaalsete, majanduslike ja keskkondlike süsteemide omavahelisi seoseid. See võimaldab näha, kuidas muutused ühes valdkonnas mõjutavad teisi ning kujundavad terviklikke arengumustreid, aidates seeläbi mõista otsuste laiemat mõju (Ahvenharju jt, 2018). Mõned inimesed tunnevad, et nad on loomulik osa ümbritsevast maailmast. Nad näevad, kuidas kõik on omavahel seotud ja kuidas nende enda tegevus mõjutab suuremat tervikut. Teised aga tajuvad end rohkem eraldi seisvana, justkui oleksid nad maailmast ja teistest süsteemidest lahus (Ahvenharju, 2023). Süsteemse tajumise dimensiooniga on küsimus selles, kas inimene näeb end ühe suure süsteemi liikmena või eraldiseisva üksusena.

Hoolivus teiste vastu tähendab valmisolekut arvestada lisaks enda huvidele ka teiste inimeste, kogukondade, liikide ja tulevaste põlvkondade heaoluga (Lalot jt, 2025). See aitab mõista, et meie tänased valikud mõjutavad ka muude inimeste võimalusi ja elutingimusi. Ahvenharju (2021) rõhutab, et omavahel seotud maailmas ei saa kellegi tulevik paraneda, kui see ei parane ka teistel. Sama loogika kehtib ka ühiskonnas laiemalt. Ükski valik ei puuduta ainult üht inimest, selle mõju ulatub alati kaugemale. Samas on inimeste valmisolek ja motivatsioon teiste elu parandada väga erinev. Mõned inimesed keskenduvad eelkõige oma lähedaste heaolule, teised lisaks lähedastele ka kogu inimkonnale või isegi kogu planeedile (Ahvenharju, 2023).

Lalot jt (2021) on käsitlenud COVID-19 pandeemiat kui hea tulevikumõtlemise harjutusena, kus ajaperspektiivi dimensioon soodustab viivituse talumist ning seeläbi ka valmisolekut järgida kehtivaid piiranguid ja tervisekaitsemeetmeid. Avatus alternatiividele aitab leevendada ebakindluse negatiivset mõju ning võimaldas paremini toime tulla kiiresti muutuva olukorraga. Süsteemne mõtlemine aitab mõista, et pandeemia ei olnud ainult terviseprobleem, vaid keerukas olukord, kus põimused meditsiin, majandus, haridus, poliitika ja igapäevaelu. Ning lõpuks hoolivus teiste suhtes, kus inimesed järgisid piiranguid mitte niivõrd enda, vaid teiste kaitsmiseks, näiteks vanemate, haigemate või riskirühma kuuluvate inimeste pärast (Lalot jt, 2021)

“Inimene kes mõtleb kaugemale tulevikku on tõenäolisemalt ka süsteemsem, hoolivam, avatum alternatiividele ja usub rohkem oma mõjuvõimu” (Ahvenharju, 2023). Kui inimene suudab näha oma elu ja ümbritsevat maailma pikema ajahorisondi kaudu, ei keskendu ta üksnes tänastele vajadustele, vaid arvestab ka tulevikuga seotud võimaluste ja võimalike tagajärgedega. Selline laiem ajaperspektiiv loob aluse tulevikuorientatsioonile. Tulevikuorientatsiooni on määratletud kui inimese võimet tulevikku ette kujutada, planeerida ja sellesse teadlikult panustada (Basilici jt, 2026). See tähendab, et tulevikku ei käsitleta pelgalt abstraktse ideena, vaid millegi sellisena, mida on võimalik oma valikute ja tegudega kujundada. See mõjutab indiviidi motivatsiooni ning valmisolekut panustada oma tulevikueesmärkide saavutamisesse (Chua, 2015). Basilici jt (2025) järgi koosneb tulevikuorientatsioon kolmest omavahel põimunud komponendist: motivatsiooniline, kognitiivne ja käitumuslik. Motivatsiooniline komponent kirjeldab, kui oluliseks inimene oma eesmärgi peab, kui võrd ta usub nende saavutatavusse ning kui palju on tal kontrolli

oma tuleviku kujundamise üle. Kognitiivne komponent väljendub lootustes ja hirmudes, mis kujundavad inimese suhtumise tulevikku. Viimane käitumuslik komponent hõlmab otsuste tegemist ja aktiivset tegutsemist, sealhulgas info otsimist ja valikute kaalumist (Basilici jt, 2025).

Parafraseerides Sokratest seisneb muutuse tegelik jõud selles, et energia tuleb suunata uue loomisele, mitte vana vastu võitlemisele (Bodinet jt, 2016). See viitab sellele, et areng saab toimuda sellisel juhul, kui keskendume soovitud tuleviku saavutamisele, mitte üksnes olemasolevate probleemide lahendamisele.

1.3 Noored ja globaalsed trendid

Barelli jt (2022) järgi elame ajastul, mida iseloomustavad kiired muutused ja valitsev ebakindlus. Viimastel aastakümnetel toimunud sotsiaalsed, demograafilised ja tehnoloogilised muutused on põhjalikult ümber kujundanud inimeste eluviise, tuues kaasa nii uusi võimalusi kui ka ulatuslikke probleeme. Tehisintellekti areng, ülemaailmsed pandeemiad ning süvenev sotsiaalmajanduslik ebavõrdsus on juba mõjutanud kõiki elualdkondi ja kujundavad meie tulevikku ka edaspidi (Chan ja Erduran, 2025; Wijerathna, 2025).

Sageli tuntakse globaalsete probleemide ees stressi, segadust ja ebakindlust (Häggström ja Schmidt, 2021). Varasemate uuringute põhjal on leitud, et noored täiskasvanud, vanuses 22–29, tunnevad märkimisväärset muret globaalsete probleemide, nagu kliimamuutused, julgeolek ja majanduslik ebastabiilsus, ning ka oma tulevaste karjäärivalikute pärast (Keating ja Melis, 2022; Guo, 2025; Nguyen jt, 2024).

Üheks levinumaks globaalseks probleemiks on kliimamuutused. Looduskatastroofide sagenemine, kuumalaine, üleujutused, suurendavad hirmu maailma kestlikkuse pärast (United Nations, 2025; Hickman jt, 2021).

Infotehnoloogial on oluline roll, mis on muutunud noorte igapäevaelu lahutamatuks osaks (United Nations, 2025). Kuigi tehnoloogia pakub uusi ja häid võimalusi teadmiste omandamiseks ja sotsiaalsete suhete loomiseks, kaasnevad sellega ka riskid, nagu liigne ekraaniaeg, istuv eluviis, pidev võrdlemine end teistega läbi sotsiaalmeedia ja veel palju

muud. Pandeemia ajal muutus internet noorte peamiseks suhtluskanaliks, mis küll tagas ühenduse, kuid süvendas samal ajal isolatsiooni, kuna füüsiline kontakt kadus täielikult (United Nations, 2025). Tehnoloogilise arengu, eriti tehisintellekti tööriistade leviku tõttu on oodata märkimisväärseid muutusi tööturul ja töö võimalustes, mistõttu on üha olulisem, et noored oleksid karjääriarengu protsessis tulevikuks valmis (Kanat ja Özhan, 2025).

Tööpuudus ja ebakindlad tööturutingimused kujutavad endast noorte jaoks üht olulisemat riski üleminekul haridusest tööellu (United Nations, 2025). OECD andmetel on noorte töötuse määr järjepidevalt kõrgem kui vanemaaliste töötajate seas. Noortel on sageli raskem tööle saada, sest neil on vähem töökogemust ning kitsam professionaalne võrgustik, millele tööotsingutel toetuda (OECD, i.a). Kasvav tööpuudus, majanduslik ebakindlus avaldavad survet karjäärialasele valikule (Bilgiz Öztürk ja Peker, 2025). Mure ja stress karjäärivalikul süveneb enamasti keskkooli lõpufaasis, mil noored seisavad silmitsi edasiste õpingute valikute tegemisega. Pingelist olukorda võimendavad ka õppekavade ja haridusprogrammide muutused ning eksamisüsteemide uuendused, mis loovad ebakindlust ja teevad valikute tegemise noorte jaoks pingelisemaks (Bilgiz Öztürk ja Peker, 2025).

Elame ajastul, mida iseloomustab kiire info levik ja suutmatus seda kontrolli all hoida (Denisova, 2023). Sõjaga seotud negatiivse info, videote ja visuaalse materjali pidev jälgimine võib võimendada abituse tunnet, tekitada ülemäärast muret ning vähendada noorte usku stabiilsesse ja turvalisse tulevikku. Pidev ohutunne võib mõjutada noorte täiskasvanute tulevikukäsitlusi, muutes need pessimistlikumaks ja ebastabiilsemaks. On leitud, et noorte arusaamad tulevikust on muutunud konfliktide rohkete uudiste kajastamise tulemusel negatiivsemaks (Regnoli jt, 2024).

Regnoli jt (2024) on pakkunud välja lahenduseks ekspertide poolt juhitud grupitöö vormid, kus noored saavad turvalises keskkonnas jagada oma mõtteid, tundeid ja hirme. Kollektiivne arutelu aitab vähendada üksildust, abituse tunnet ja ebakindlust ning tugevdab sotsiaalseid suhteid teistega. Kogemuste jagamine toetab emotsionaalset toimetulekut ja aitab noortel kujuneda aktiivsemateks tegutsejateks (Regnoli jt, 2024).

1.4 Hariduslik sekkumine

Bishopi sõnul liiguvad noored maailma, mis on täis ebakindlust ja väljakutseid (Postma ja Bishop, 2024). Et tulla toime kliimamuutuste, digipöörde ja muude ühiskondlike arengutega on järjest enam vaja arendada tulevikumõtlemist, mis aitaks suunata mõtteid soovitud tulevikku ning mõelda, milliste otsuste ja tegevustega on võimalik selleni jõuda (Häggström ja Schmidt, 2021; Rasa jt, 2024; Rodriguez, 2025). Sisuliselt on kogu haridus tulevikule orienteeritud, olgu selleks õpilaste ettevalmistamine edasisteks õpinguteks, tööeluks või nende sotsiaalse arengu toetamine (Menéndez-Alvarez-Hevia jt, 2022). Rasa jt (2024) sõnul aitab tulevikuharidus mõista, kuidas nende igapäevased valikud mõjutavad ümbritsevat maailma, ning julgustab neid tegutsema keskkonda hoidval viisil.

Tulevikuga seotud teemadega tegelemine on sageli keeruline, kuna tulevikku tajutakse kaugel ja abstraktsena. Seetõttu kiputakse keskenduma pigem olevikule ning eelistama kiireid ja käegakatsutavaid tulemusi pikaajaliste eesmärkide asemel (Lalot jt, 2025). On leitud, et tulevikuteemadega kokku puutunud noortele meeldib tuleviku üle reflekteerida. Soov teada saada, millised võimalused ja arengud võivad neid tulevikus ees oodata, motiveerivad neid tuleviku üle arutlema ja omandama oskusi, mis aitavad neil teha soovitud tulevikkude jaoks teadlikke valikuid (Postma ja Bishop, 2024).

Tulevikumõtlemine haridusmeetodina suurendab õpilaste kaasatust, toetab õpilaste analüüsi- ja kriitilise mõtlemise oskusi, et arvestada oma tegude pikaajaliste mõjude ja võimalustega (Jones, 2012; Fu jt, 2024). Uuringud näitavad, et noored, kes mõtlevad tuleviku peale ja tegutsevad oma eesmärkide nimel, saavutavad täiskasvanueas paremaid tervise-, haridus- ja karjäär tulemusi kui need, kellel tulevikku suunatud mõtlemine puudub (Jones, 2025). Soomes läbiviidud uuring näitas, et tulevikumõtlemist arendav õppeprotsess muutis noorte hoiakud avatumaks ja lootusrikkamaks. Neil suurenes huvi tulevikuteemade vastu ning arusaam, et tulevik võib kujuneda mitmel erineval viisil (Rasa jt, 2024).

Tulevikku suunatud mõtlemist peetakse üha olulisemaks viisiks tulla toime ebakindla maailmaga. Selle eesmärk on laiendada teadmisi ja mõista erinevaid võimalikke alternatiive (Jones, 2012). Üheks muutuste esilekutsumise meetodiks on kasutatud tulevikutöötuba (inglise keeles *futures workshop*), mis keskendub soovitud tulevikkude

loomisele (Tuittila, 2017). Tegemist on osalusliku meetodiga, mille keskmes on muutuse saavutamine läbi kaasamise ja aktiivse osaluse (Troxler ja Kuhnt, 2007). Töötubade eesmärgiks on toetada kestlike tulevikustsenaariumide kujunemist ning tugevdada osalejate võimet teha teadlikke otsuseid või tunnetada oma mõjuvõimu ühiskonnas (Armanto, 2024). Stsenaariumid aitavad mõtestada võimalikke arengusuundi (ETUI, 2025).

Tulevikutöötoas läbivad osalejad kolm etappi. Esmalt kriitika faasi, kus tuvastatakse igapäevaelust tulenevad probleemid ja hirmud ning vabastatakse loov energia edasiseks ideeloomeks (Vidal, 2006). Järgneb fantaseerimise faas, kus kujutletakse piiranguteta, utoopilisi lahendusi ja lastakse loovusel vabalt tegutseda (Troxler ja Kuhnt, 2007). Lõpuks rakendusfaas, kus töötatakse visioonid konkreetsemaks ning kavandatakse, kuidas ideid oleks võimalik osaliselt või täielikult ellu viia (Alminde ja Warming, 2020).

Tulevikke on mitu ja need võivad kujuneda väga erinevalt (Pajula, 2024). Need põhinevad ideedel, ootustel ja kujutlustel, mida inimene loob oma mõtete ja tunnete kaudu (Ketonen-Oksi ja Vigren, 2024). Fantaasia ja kujutlusvõime on olulised, sest need aitavad märgata uusi võimalusi ja leida lahendusi kriisidele (Häggström ja Schmidt, 2021). Kui inimene kujundab selge ettekujutuse oma soovitud tulevikust, kujunevad sellest väärtused, mis hakkavad tema käitumist suunama (Polak, 1973).

1.5 Probleemiseade

Tänapäeva kiiresti muutuv maailmas seisavad noored silmitsi paljude ühiskondlike, tehnoloogiliste ja keskkondlike väljakutsetega, mis mõjutavad nii nende tulevikuvalikuid kui ka laiemalt kogu ühiskonna arengut. Gümnaasiumiealised noored, kes on parasjagu üleminekuetapis täiskasvanuella, teevad esimesi olulisi haridus- ja karjäärivalikuid, mis suunavad nende edasist eluteed. Nende otsused ei mõjuta üksnes nende enda tulevikku, vaid ka laiemalt ühiskonna arengut, kuna mõne aasta pärast on just nemad need, kes osalevad aktiivselt tööturul, poliitikas ja võtavad üle ühiskonna juhtimise rolli. Tartu Ülikooli nooremteadur Liisi Pajula sõnul mõjutab tulevik oluliselt meie tänaseid valikuid, kuid me mõtleme harva sellele, kust meie ettekujutus tulevikust pärineb ja millised tegurid seda kujundavad (Pajula, 2024). Tulevik saabub niikuinii (Tesar, 2021). Iga tegu, olgu

teadlik või alateadlik, kujundab maailma, milles me elame, ning läbimõtle mata otsused võivad tuua rohkem kahju kui kasu (Kull, 2024). Selge ettekujutus soovitud tulevikust aitab kujundada väärtusi ja suunata käitumist (Polak, 1973). Seetõttu on noorte tulevikuoskuse arendamine oluline: see suunab neid tuleviku peale mõtlema, toetab teadlikke valikuid ja aitab toime tulla kiiresti muutuv as ühiskonnas (Ahvenharju, 2022).

Noorte tulevikuteadlikkuse uurimistööd on saanud Eestis vähe tähelepanu. Meil puudub ülevaade sellest, kuidas tänapäeva noored tulevikku mõtestavad ja millised ühiskondlikud teemad neid kõige enam muretsema panevad. Samuti ei ole teada, kuidas noored seostavad oma isiklike valikuid laiemate ühiskondlike arengutega ega kuivõrd nad tajuvad oma rolli tuleviku kujundamisel.

Bakalaureusetöö eesmärk on kaardistada noorte jaoks olulised ühiskondlikud tuleviku teemad ja hariduslikus programmis osalemise kaudu toimunud muutused arusaamades oma rollist tulevikukujundamisel. Eesmärgist lähtuvalt olen sõnastanud uurimisküsimused järgmiselt:

1. Millised on gümnaasiumiõpilaste jaoks subjektiivselt kõige olulisemad ühiskonna tulevikuga seotud teemad?
2. Kuidas muudab tulevikumõtle mise töötoas osalemine noorte arusaama oma rollist tuleviku kujundamisel?

Uurimus pakub väärtuslikku sisendit ka õpetajatele, koolidele ja hariduspoliitika kujundajatele, aidates välja töötada meetodeid ja tegevusi, mis toetavad noorte tulevikupädevusi ning teadlikumat otsustamist. Varasemad uurimused (Jones, 2025; Rasa jt, 2024) on näidanud, et selline lähenemine võib suurendada noorte teadlikkust teha läbimõeldud otsuseid, vähendada ebakindlust tuleviku eel ning parandada valmisolekut tulla toime ühiskonnas toimuvate muutustega.

2. METOODIKA

2.1. Uurimisviis

Uurimistöö tugineb kvalitatiivsele lähenemisele. Kvalitatiivne uurimistöö võimaldab esile tuua uurimisprobleemiga seotud mõtteid, hoiakuid ning mõista inimeste subjektiivseid kogemusi (Mwita, 2022).

Uurimus on üles ehitatud enne-pärast loogikale, mille kohaselt kogutakse andmeid kahes etapis. Esmalt individuaalintervjuude ja kaks päeva hiljem läbiviidud tulevikumõtlemise töötoas kogutud andmete põhjal. „Enne“ etapis kaardistati intervjuude teel noorte esialgsed hoiakud ja mõtted tuleviku kohta. „Pärast“ etapis võrreldakse töötoas saadud tulemusi “enne” vastustega ja uuritakse, kas ja kuidas need arusaamad on muutunud pärast suunatud tulevikumõtlemise kogemust.

Uurimistöö eesmärk on kaardistada noorte jaoks olulised ühiskondlikud tuleviku teemad ja hariduslikus programmis osalemise kaudu toimunud muutused arusaamades oma rollist tulevikukujundamisel. Uurimisküsimused on järgmised:

1. Millised on gümnaasiumiõpilaste jaoks subjektiivselt kõige olulisemad ühiskonna tulevikuga seotud teemad?
2. Kuidas muudab tulevikumõtlemise töötoas osamine noorte arusaama oma rollist tuleviku kujundamisel?

2.2. Uurimuses osalejad

Uurimuse osalesid kaheksa Tallinna Nõmme Gümnaasiumi 11. klassi õpilast, kes oli vabatahtlikult nõus osalema intervjuudes ja töötoas. Mitmekesisuse huvides, valisin noored erinevatest õppesuundadest (reaal-, loodus- ja spordisuund). 11. klassi õpilased osutusid sobivaks sihtrühmaks, sest nad on vanuses, kus tulevikuga seotud küsimused muutuvad olulisemaks, kuid otsuste tegemiseni on veel aega. Kuigi sellesvanuses ei ole veel suurem osa noori täisealised, osalesid uurimuses 7 poissi ja 1 tüdruk, kes on juba 18 täis. Minu varasem kontakt kooli ja õpetajatega võimaldas lihtsustada uurimuse

korraldamise protsessi. Koostöös õpetajatega leidsime sobivad ajad ja vaba klassiruumi intervjuude ning töötoa läbiviimiseks. Uurimuses osalenud noori teavitasin eelnevalt uurimistöö teemast ja kohtumiste kellaegadest ja toimumiskohast, mis muutis kogu intervjuueerimise protsessi kiireks ning sujuvaks.

Osalejate valik lähtus eetilistest kaalutlustest. Uuringus osalemise tingimuseks seadsin täisealisuse, et vältida alaealiste kaasamisega seotud keerukusi.

2.3. Andmekogumismeetod

Andmete kogumiseks kasutasin poolstruktureeritud individuaalintervjuusid, grupiarutelu ning töötoas täidetud töölehti. Andmete kogumine toimus mitmes etapis.

Esmalt viidi läbi poolstruktureeritud individuaalintervjuud uurimuses osalejatega, mille eesmärk oli kaardistada noorte jaoks olulisemad ühiskondlikud teemad ning nende esialgsed mõtted tuleviku kohta. Poolstruktureeritud intervjuu on näost näkku vestlus, kus saab vajadusel küsimuste järjekorda ja esitada täpsustavaid lisaküsimusi, et teemat põhjalikumalt avada (Lepik jt, 2025; Laherand, 2010). Intervjuude läbiviimisel lähtuti eelnevalt koostatud intervjuukavast. Ühe intervjuu kestuseks planeeriti 25-30 minutit. Intervjuukava oli jaotatud neljaks temaatiliseks plokiks. Esimene intervjuukava plokk keskendus tänapäeva ühiskonna mõtestamisele. Teise plokiga kaardistati noorte esialgsed mõtted tuleviku kohta ning uuriti, millised ühiskondlikud arengud tekitavad neis muret seoses tulevikuga. Kolmandas plokis uuriti ühiskondlike tegurite mõju noorte eluvalikutele. Neljas plokk keskendus noorte toimevõimele, uurides kuidas tunnetatakse, et nad saavad oma elu või ühiskonna tulevikku mõjutada ning millised tegurid seda toetavad või piiravad.

Uurimuse teises etapis, kaks päeva hiljem, viisin läbi tulevikumõtlemise töötoa. Suunasin osalejaid reflekteerima võimalike tulevikustsenaariumite üle ning mõtestama seoseid tänaste valikute ja tuleviku kujunemise vahel. Töötoa läbiviimisel lähtusin Eesti Tuleviku-uuringute Instituudi juhendmaterjalist „Lootus, mis liigutab“ ja kasutasin harjutust nr 8 pealkirjaga „Päev heas tulevikus“ (Lisa 3).

Töötuba toimus Tallinna Nõmme Gümnaasiumis ning selles osalesid samad õpilased, keda oli eelnevalt intervjueritud. Tunniplaanidega sätitades, jagati õpilased kolme ja viie liikmeliseks grupiks, et mahtuda paremini ajapiirangusse ja hoida tööprotsess paremini struktureeritud. Töötoa kogukestus oli ligikaudu 45-60 minutit. Töötoa alguses jagati osalejatele töölehed (Lisa 4). Esimeses ülesandes paluti noortel hinnata tulevikule mõtlemise olulisust ning oma hinnangut lühidalt põhjendada. Teises ülesandes anti hinnang maatriksil, kus x-telg kirjeldas hoiakut tuleviku suhtes (kas see on parem või halvem kui olevik) ja y-telg hinnangut oma mõjule tuleviku kujundamisel.

Seejärel paluti osalejatel sisse võtta mugav asend, sulgeda silmad ja keskenduda juhendatud kujutlusrännakule. Kujutlusrännak kestis 10–15 minutit, pärast mida paluti mõtted ja visioonid kirjalikult töölehele kanda. Seejärel liiguti edasi arutelu etappi, kus iga osaleja jagas oma tulevikukujutlust kaasõpilastega. Arutleti, kas kirjeldatud tulevikus soovitakse elada ning millised tegurid võiksid sellise tuleviku kujunemist soodustada või takistada. Samuti arutleti selle üle, milliseid konkreetseid samme saavad noored ise astuda, et kujundada endale soovitud tulevik. Osalejate nõusolekul, arutelu audiot salvestati.

Pärast arutelu palusin osalejatel naaseda uuesti töölehe esimese ja teise ülesande juurde ja hinnata oma arvamusi uuesti, märkides hinnangu juurde number 2, ning põhjendada lühidalt, kas ja kuidas nende seisukoht oli pärast kujutlusrännakut muutunud. Töötoa lõpus palusin osalejatel anda ka tagasisidet.

2.4 Andmeanalüüsi meetod

Andmete analüüsimiseks kasutati kvalitatiivset temaatilist sisuanalüüsi. Temaatiline analüüs sobib hästi valdkondadesse, mida on seni vähe uuritud. See võimaldab intervjuude ja muude tekstiliste andmete põhjal tuvastada olulisi teemasid ja tähendusi, ning esile tuua korduvad mustrid (Caulfield, 2019; Kalmus jt, 2015).

Analüüsiprotsess toimus mitmes etapis. Esmalt transkribeeriti individuaalintervjuude helifailid, kasutades tekstiks.ee programmi. Seejärel loeti transkriptsioonid läbi ning kuulati mitmeid kordi üle intervjuude helisalvestised. Kasutasin andmete sõelumiseks ning

tähtsamate mõtete ja lausete välja toomiseks isiklikku vihikut, kus jaotasin esilekerkinud teemad, uurimisküsimusi silmas pidades, alapeatükkide vahel ära.

Töötubades kasutasid õpilased töölehti (Lisa 4), kuhu nad kirjutasid oma mõtteid ja põhjendatud hinnanguid. Pärast seda toimus ühine arutelu kordusintervjuu küsimuste põhjal, mida samuti salvestati. Andmeid analüüsiti nii töölehtede kui ka arutelude transkriptsioonide põhjal. Ka selles etapis sõeluti välja korduvad mõtted uurija vihikusse.

2.5 Uurimuse eetilised kaalutlused

Uurimuse läbiviimisel järgiti Tartu Ülikooli teadustöö eetika põhimõtteid (Juurik, Mäesalu ja Tarkpea, 2023). Kõik osalejad said enne uuringus osalemist informeeritud nõusoleku vormi (Lisa 2), milles selgitati uurimuse eesmärki, osalejate õigusi ning andmete kogumise ja kasutamise põhimõtteid.

Uuringus osalemine oli vabatahtlik. Osalejad allkirjastasid informeeritud nõusoleku vormi, millega kinnitati valmisolek uuringus osaleda. Kõikidel uurimuses osalejatel oli õigus küsimustele vastamisest igal hetkel loobuda ning aprilli lõpuni enda osalusest, põhjust andmata, taganeda. Kuigi osalejad andsid kirjaliku nõusoleku intervjuude salvestamiseks, küsiti ka enne intervjuerimist neilt suuliselt luba ja anti osalejatele teada, millal salvestamist alustatakse ning millal lõpetati.

Uurimuses osalejate anonüümsus ja konfidentsiaalsus tagati kõigis andmete kogumise ja töötlemise etappides. Intervjuude salvestisi hoiustati uurija isiklikus, parooliga kaitstud seadmes, kus uuritavate nimed olid esitatud pseudonümiseeritult. Transkriptsiooni failidele oli ligipääs üksnes intervjuerijal üksi.

Helisalvestised, transkriptsioonid ning tööpaberid hävitatakse pärast bakalaureusetöö kaitsmist.

2.6 Uurimistöö piirangud

Uurimistööl esineb mitmeid metodoloogilisi piiranguid, mida tuleb tulemuste tõlgendamisel arvesse võtta. Esiteks oli osalejate hulk väike ja kitsalt piiritletud. Uuringus osales ühe kooli kaheksa õpilast, mistõttu ei ole saadud tulemusi võimalik üldistada kogu noorte sihtrühmale. Lisaks oli uurimuses osalejad sooliselt tasakaalust väljas (7 poissi ja 1 tüdruk), mis võib mõjutada tulemusi, kuna mehed ja naised võivad tulevikku, riske ja ühiskondlikke teemasid mõtestada erinevalt.

Teiseks rakendati andmekogumisel Eesti Tuleviku-uuringute Instituudi tulevikumõtlemise harjutust nr 8 „Päev heas tulevikus“ (Lisa 3). Tegemist ei ole täielikult standardiseeritud ega valideeritud meetodiga. Tulevikuuuringud on suhteliselt uus uurimisvaldkond ning kasutatud töötoa formaadi käsiraamatut, mis sisaldaks konkreetseid juhiseid töötoa läbiviimiseks, pole veel välja töötatud. Samuti puuduvad varasemad empiirilised uuringud, kus oleks ETUI tulevikule mõtlemise harjutusi kasutatud. Võrdlusmaterjali nappus vähendab võimalust hinnata tulemuste kooskõla teiste uuringutega ning piirab järelduste laiemat tõlgendamist.

Piiranguna võib välja tuua ka asjaolu, et töötoa läbiviimiseks ei ole ma läbinud ametlikku koolitust või väljaõppeprogrammi. Uurijana tutvusin meetodiga iseseisvalt ning tegin töötoa ettevalmistamisel ja läbiviimisel mitmeid isiklikke otsuseid, näiteks rahuliku taustamuusika kasutamine kujutlusvõime toetamiseks, suunavate küsimuste esitamine ning töölehtede koostamine. Need valikud võisid mõjutada töötoa kulgu ja osalejate kogemust, mistõttu tuleb tulemuste tõlgendamisel arvestada uurija subjektiivse panusega protsessi. Uurijana täitsin samaaegselt nii moderaatori kui ka analüüsija rolli, võis see mõjutada arutelu suunamist ning andmete tõlgendamist. Lisaks puudus konkreetne analüüsiraamistik või standardiseeritud meetod, mille alusel töötoa tulemusi konkreetsete juhiste või meetmete järgi hinnata.

Nimetatud piirangutest hoolimata annab uurimus siiski esmase ülevaate noorte tulevikukäsitlustest ning pakub väärtuslikku sisendit tulevikumõtlemise meetodite edasiseks arendamiseks ja uurimiseks.

2.7 Uurija refleksioon

Bakalaurusetöö teema idee tekkis 2025.aasta suvel, mil ma alustasin koostööd Eesti Tuleviku-uuringute Instituudiga. Instituudil oli plaanis arendada ja ellu viia tulevikumõtlemise töötubasi. Kuna tegemist on üsna uue valdkonnaga, mida on Eestis väga vähe uuritud, tekkis mul idee siduda ETUI tulevikumõtlemise töötoad enda bakalaurusetööga. Idee leidis toetust instituudi tiimilt ning sügisel sai teema ka ülikoolis kinnitatud.

ETUI töötubades osaledes, süvenes minu soov panustada noorte tulevikuteadlikkuse arendamisesse. Märkasin noorte vastustes korduvat mustrit, kus mainiti, et *“elan üks päev korraga”*. See pani ka mind oma kooli lõpu aega meenutama, mil tuli ootamatult teha otsuseid selle kohta, kuhu ja mis saab edasi. Noorte mõtteid kuulates olen märganud, et sageli ei teadvustata, et igal teol ja valikul on reaalsed tagajärjed. Sageli ei hoomata, kui suurel määral võivad tänased otsused mõjutada nende tulevikku. “Mis oleks, kui” olukorrad on küll hüpoteetilised, kuid sellised mõtisklused aitavad mõista, kui olulist rolli mängivad valikud inimese elus.

Tänapäeva ühiskond muutub kiiresti ning keegi ei tea, mis võib juhtuda juba homme. Rahvusvahelised konfliktid võivad ootamatult eskaleeruda, mõjutades nii stabiilsust kui ka majandust. Selline ettearvamatus võib tekitada noortes tunde, et tuleviku planeerimine on mõttetu, sest muutused võivad varasemad plaanid kiiresti kehtetuks muuta. Heaks näiteks on Elisa Huubis linastuv sari „Pimeduses“, mis kujutab olukorda, kus ühiskond jääb ootamatult elektrita. See näitab, kui haavatav on meie tehnoloogiapõhine elukorraldus ja kui vähe ollakse sellisteks olukordadeks valmis. Kuigi elu ilma elektrita tundub tänapäeval peaaegu mõeldamatu, võib see näiteks sõjalise kriisi korral olla täiesti realistlik stsenaarium. Seetõttu on oluline kujutleda erinevaid tulevikuvõimalusi ja mõelda läbi, kuidas ootamatusteks paremini valmis olla.

Olen arvamusel, et tulevikule mõtlemist ja tulevikuteadlikkuse arendamist võiks käsitleda nii põhikoolis kui ka gümnaasiumis. Tulevikuteadlikkus toetab noorte võimet teha läbimõeldud otsuseid, vähendab stressi kooli lõpetamise ja edasiste valikute tegemise ajal ning suunab neid mõtlema ühiskondliku heaolu ja jätkusuutliku käitumise peale.

3. TULEMUSED

Tulemuste esitamisel kasutan koondavat mõistet „noored“, kuid rõhutan, et saadud järeldused põhinevad väikese ja sihipärase valimi andmetel ning peegeldavad konkreetsete osalejate kogemusi ja vaatenurki. Seetõttu ei ole tulemused üldistatavad kõigile noortele, vaid pakuvad pigem süvitsi minevat kvalitatiivset arusaama uuritavast nähtusest. Tulemuste peatükis kasutatakse kahte tüüpi tähiseid: A-seeria (nt A4) viitab intervjuude käigus saadud vastustele, ning B-seeria (nt B4) tähistab tulevikumõtlemise töötoas kogutud kirjalikke ja arutelu tulemusi.

3.1. Tänapäeva ühiskonna tajumine noorte vaatenurgast

Noored iseloomustavad tänapäeva ühiskonda pingelise, kiire ja paljude konfliktidena. Arvamuses „*ei tea, kuhu see teekond viib või milline see tulevik on*“ (A1), peegeldub selgelt tajutavat ebakindlust tuleviku pärast, mida võimendab kiire tehnoloogiline areng, konfliktid riikide vahel ning pidevad sotsiaalsed ja poliitilised muutused ühiskonnas.

Üheks probleemiks, mis tänases ühiskonnas esineb, on tehnoloogia ja sotsiaalmeedia suurenenud roll. Vestlustes kasutati tehisintellekti tähistamiseks valdavalt ingliskeelset lühendit AI (inglise keeles *artificial intelligence*). Sotsiaalmeediast on saanud keskkond, mis kujundab mõtteviisi, käitumismustreid ja väärtusi. „*Elu käib läbi sotsiaalmeedia*“ (A1). Selle tulemusel märgiti probleemina autentsuse kadumist. Noorte sõnul on „*inimesed nagu kloonid*“ (A7), ning „*kõik käivad samamoodi riides, vastavalt nii nagu trendid parasjagu on*“ (A1). Nutiseadmed on muutunud igapäevaelu lahutamatuks osaks ning elu ilma nendeta tundub mõeldamatu. Sellega kaasneb ka tugev sotsiaalne surve olla kursis trendidega, kuna vastasel juhul võib tekkida oht kogeda sotsiaalset tõrjutust „*noored ei julge erineda ja kui erinetakse, siis pigem tehakse neid maha ja lükatakse seltskonnast välja - tekib väljajätuse tunne*“ (A7). Kui sotsiaalmeedia kujundab eelkõige sotsiaalseid norme ja käitumismustreid, siis tehisintellekti kasutamine mõjutab otsesemalt mõtlemisvõimet. Noorte hinnangul seisneb probleem selles, et „*inimesed toetuvad liialt tehisintellektile ning oma aju kasutatakse vähem*“ (A2); „*Me oleme varasemaga võrreldes lollimaks jäänud*“ (A5); „*Liiga palju pannakse lootusi AI peale, mistõttu oma aju ei arendata*“ (A5). Teiselt poolt on leitud, et tehnoloogia areng muudab

elu lihtsamaks: *“Tehisintellekt muudab elu kergemaks”*(A2) ja see on kasulik tööriist: *“AI on kasulik tööriist, et teadustööde jaoks olulisi allikaid otsida”*(A3), *“Ise kasutan AI-d ja ka vanemad kasutavad”*(A2).

Intervjuudest selgus, et noored tajuvad makse ja elukallidust ühe peamise ühiskondliku probleemina. Elukalliduse kasvu seostatakse geopoliitiliste pingete ja julgeolekuga, mis on suunanud riigiraha kaitsevõime tugevdamiseks. Kuigi see on noorte hinnangul mõistetav, tekitab küsimusi, kas ülejäänud kulutused vastavad ühiskonna tegelikele vajadustele. Mõned tõid välja, et raha kulub valdkondadele, mille mõju igapäevaelule on väike, samal ajal kui hinnatõus mõjutab inimesi otseselt: *„Elu kallineb kogu aeg“*(A2), *“Hoitakse raha ressursside jaoks, mida nii tihti ei ole vaja, nagu näiteks teedehituste peale, mida tegelikult ei toimu või kui toimub, võtab see kauem aega kui peaks”*(A2).

Noored tunnetavad, et praeguses ühiskonnas pole kerge toime tulla. Kuigi majanduslikud raskused ei puuduta neid veel otseselt, usuvad nad, et olukord muutub iseseisvumisel, kui tuleb hakata ise katma eluaseme-, toidu- ja muid igapäevaseid kulusid: *„Kui ma hakkän omale elukohta vaatama ja iseseisvat elu alustama, hakkab see rohkem mõjutama“*(A4).

Kuigi kliimakriis on rahvusvahelises meedias olnud üks kesksemaid tuleviku teema, ei nimetanud ükski intervjuueeritud noor seda ise tänapäeva ühiskonnas oluliseks probleemiks. Ka siis, kui selle kohta eraldi küsiti, vastati, et see ei ole nende jaoks esmane mure: *“Tegelikult kliimasoojenemine nii kriitiline probleem ei ole”*(H7). Lisaks tajuti kliimasoojenemise vastu võitlemisel üksikisiku väikest mõju: *“Kliima soojenemine mind ei mõjuta, kuna inimestel on väga väike võimekus midagi muuta, sest loodus reguleerib temperatuuri ise”*(A5); *“See kõik tuleneb tegelikult päikesest”*(A7). Mõtted haakuvad hästi Ahvenharju (2023) väitega, kui inimene ei usu, et tema tegevustel on mõju, ei aktiveeru ka tema tegutsemisvõime.

Teine osaleja vastas kliimasoojenemise mõju küsimusele järgmiselt: *“Eks see ikka avaldab mõju, aga väga palju olen kuulnud ka uudiseid, kuidas kliima soojenemise vastu ka võideldakse, istutades rohkem puid, roheenergia kasutuselevõtt ja nii edasi, kuid sellemõttes on see jah, pikk protsess”*(A6). Selle vastuse puhul võib väita, et leidub ka noori, kelle arvates on kliimakriis oluline, kuid siiski olulise probleemina seda ei tajuta.

3.2. Tulevikku puudutavad hirmud intervjuude põhjal

Intervjuude põhjal selgus, et noored tunnevad tänu rahvusvaheliste konfliktide ja ühiskondlike pingete tõttu, tuleviku suhtes märkimisväärset muret. Kuigi osa noori püüab sõjaga seotud infot teadlikult vältida, põhjendades seda sellega, et *“see on juba mitmeid aastaid kestnud”*(A1), tekitab see teema siiski „*natuke ärevust*“(A2) ja „*ebakindlust*“(A2), eriti seoses võimalike julgeolekuohtudega. Sõjahirm on avaldanud märgatavat hirmu tuleviku ees, sealhulgas võimalusega, et konfliktid võivad laieneda ka Eestisse. *“Eesti ühiskond võib olla ohus”*(A4). Sireenide katsetused ja hiljutised droonidega seotud intsidendid on seda tajutud ohtu veelgi võimendanud ning suurendanud ebakindlust ja hirmu Venemaa ees. *“Oht, et Venemaa tuleb, on tegelikult üsna suur”*(A7). Sõjahirm osutus üheks peamiseks põhjuseks, miks tajuti tuleviku peale mõtlemist kohati ka ebaolulisena. *„Kas mul on võimalus edasi õppida või tuleb mul hoopis rindele minna“*(A7); *“ei tea, mis sõdadega juhtuda võib, mis on hirmutav ja tekitab ka mõningal määral ärevust”*(A3).

Ka kaugemal aset leidvad konfliktid avaldavad noortele märgatavat mõju. USA ja Iraani vahelise konflikti tõttu on Hormuzi väin 8.aprilli 2026 (ERR, 2026) seisuga suletud, mistõttu on sellest keelust tulenevad tarneraskused omakorda avaldanud mõju kütuse hindadele kogu maailmas. See omakorda on tekitanud noortes muret olukorras, kus vajalikud ressursid võivad muutuda kättesaamatuks: *“USA ja Iraani vaheline konflikt tekitab muret, seoses sellega, et mis saab edasi olukorras, kui kütust enam ei ole”*(A7).

Teiseks kerkib selgelt esile karjääri- ja haridus valikutega seotud surve, mis kujundab olulisel määral noorte tuleviku taju. Noored tajuvad, et *„latt on nii sisseastumistel kui ka tööle kandideerides hästi kõrgele seatud“*(A1), mis tähendab, et edu saavutamine eeldab järjepidevat pingutust ja tugevat konkurentsi. Haridust peetakse üheks peamiseks võimaluseks, mis aitab inimestel karjääri teha ja sellega ka paremini majanduslikult toime tulla. Nagu üks osalejatest märkis: *“tuleb vaeva näha, et hiljem ilusamat elu elada”*(A1). Noored saavad hästi aru, et haridus on otseselt seotud tulevase sissetulekuga. Nad näevad seda lihtsa loogikana: kui saad head hinded ja teed eksamid hästi, pääsed ülikooli; kui lõpetad ülikooli, on sul suurem võimalus saada hea töökoht; ja hea töökoht tähendab

tavaliselt kõrgemat palka. Nii muutubki õppimine justkui sammudeks teel parema tuleviku poole, kus iga samm, olgu selleks hinne, eksamitulemus või sisseastumiskatse, aitab avada järgmise ukse. *“See kui palju ma õpin ja kui palju ma koolis pingutan, mõjutab otseselt seda, milliseid tulemusi ma eksamitel saavutan”*(A3); *“Ma proovin anda endast parima, sest tean, et head tulemused aitavad mul tulevikus saada kindlama töökoha ja parema elu.”*(A5). Samas ilmnes, et tuleviku peale mõtlemine muutub noorte jaoks tõeliselt aktuaalseks alles siis, kui otsustamise hetk on käes: *„Tulevikule mõtlemine muutub olulisemaks 12. klassis“*(A3). Tihti kipub nii olema, et seni kuni otsuste tegemiseni on aega, ei nähta vajadust sellega ka süvitsi tegeleda. Samas leidis ka noori, kes tunnetasid vajadust varasemaks planeerimiseks ning pidasid seda ka oluliseks: *„Mida varem hakata edasiste plaanide peale mõtlema, seda parem“*(A8).

3.3 Noorte arusaamad tulevikust ja selle kujundamisest

Intervjuudes keskendusid noored tulevikust rääkides, eelkõige oma lähitulevikule: *„Kui ma kuulen sõna tulevik, siis ma mõtlen alguses kohe enda lähitulevikule, et kuidas õppimisega edasi läheb“*(A7). Mitmed noored kartsid, et tulevik võib kujuneda halvemaks, sest tehnoloogia areng vähendab inimestevahelist suhtlust ja viib selleni, et inimesed ei kasuta enam oma teadmisi ega oskusi. Samas leidis ka noor, kes nägi tehnoloogias hoopis võimalust uute töökohtade ja arengute tekkeks.

Töötoas paluti õpilastel rännata mõtteliselt aastasse 2050 ja fikseerida oma mõtted kirjalikult töölehel. Peale kujutlusrännakut, jagasid noored oma tuleviku stsenaariume kaasõpilastega.

Töötoas loodud stsenaariumid keskendusid nüüd laiemalt ühiskonna tulevikule. Esimeses töötoas olid noorte tulevikud lootusrikkad ja positiivsed. Mainiti, et tulevik on helge ja valitseb *“rahulik elu”*(B1), teine lisas: *“kõik sõjad olid läbi”* (B2), ning kolmas: *“mulle tundus ka kuidagi väga positiivne, selline sooja suvepäeva tunne tekkis”*(B3).

Teises töötoas olid noorte arvamused mõjutatavad kaasõpilaste stsenaariumitest. Esimene jagatud tulevikustsenaarium kirjeldas negatiivset tulevikku: *“Elasin Eestist eemal. Olin Kolmanda maailmasõja eest põgenenud kaugemale teisele poole maakera, kus elu oli*

rahulik”(B4). Selline kirjeldus avaldas märgatavat mõju ka teistele, töötoas osalenud noorte hoiakutele. Esimesele arvamusele järgnes koheselt nõustumine, et konfliktid esinevad ka tulevikus. *“Mul oli suht sarnane. Sõjad esinevad ikkagi euroopas, kuna mõned riigid tahavad lihtsalt olla teistest võimsamad”*(B2). Huvitaval kombel ei sisaldanud sama mõtet tema kirjalikult fikseeritud stsenaarium.

Temale järgnes osaleja, kelle kirjalik stsenaarium kirjeldas tehnoloogiliselt arenenud ja pigem positiivset tulevikku, hakkas pärast kaaslaste lugusid nägema tulevikku tumedamates toonides. Ta leidis, et tulevik võib kalduda siiski negatiivsuse poole, kus maailm taastub sõjajärgsest olukorrast.

Võrreldes noorte kirjalikke tulevikustsenaariume, arutelus kõlanud mõtetega, ilmnes selge erinevus, kus kirjalikud visioonid olid valdavalt positiivse alatooniga, kuid arutelus, kus jagati neid üksteisega, hakati oma vastuseid muutma. Ainult ühel osalejal oli algselt positiivne tulevikupilt, kus majandus õitses, Eesti kuulus maailma tippriikide hulka ja inimesed olid õnnelikud. Ka temal muutus hoiak, põhjendades seda nii: *“kõik ei saa ikka nii perfektne olla”*(B1).

Enne töötuba, intervjuudes, uskusid noored, et nad saavad oma tulevikku mõjutada: *„Minu valikutest sõltub minu tulevik“*(A4), kuid ühiskondlikul tasandil piirdus see pelgalt valimas käimisega: *“Saab hääletamas käia“*(A2).

Töötoas muutus hoiak ettevaatlikumaks ja realistlikumaks. Noored tõdesid, et *“tuleb lihtsalt edasi elada ja oma eesmärkide poole püüelda”*(B5), kuid samas tunnetati ka piiranguid: *„Ma ei usu, et ma ise nii palju muuta saaksin, välja arvatud kui ma mingiks hulluks teadlaseks ei hakka“*(B7). Samuti märgiti, et nende võimalus tulevikku kujundada, sõltub suuresti eriala valikust ja sellest, kuhu nad edasi õppima lähevad: *“Midagi ikka saan teha, aga see oleneb, mis eriala ma valin ja kui jääda Eestisse õppima, on see kindlasti Eesti ühiskonnale hea”*(B6).

Intervjuudes selgus, et noored kardavad sõda. Töötoas peeti parema tuleviku eelduseks konfliktide lõpetamist: *“sõjad peavad lõppema”*(B6); *“Tuleb oodata, millal need konfliktid riigipead surevad”*(B6). Helgema tuleviku nimel, peeti oluliseks ka inimestevahelist hoolivust ja abivalmidust: *„Saan pingutada ja teisi aidata“*(B3); *„Kui*

kellelgi on mingi häda, aitan hädast välja“(B5). Samuti mõisteti, et elu ise „näitab, õpetab ja arendab“(B7).

3.4. Tulevikule mõtlemise olulisus

Intervjuude põhjal, enne töötuba, selgus, et noored peavad tulevikule mõtlemist üldiselt oluliseks. Rõhutati, et inimesel peaks olema siht või eesmärk, mille poole püüelda:

“Ja ikka on oluline, et see on nagu hea, et sa paned nagu mingi plaani paika, et siis selle järgi sa hakkad vaikselt ehitama seda vundamenti”(A3); *“Maailm kogu aeg muutub ja kui sa ei hoia näppu peal, mis praegu toimub, kus suunas miski läheb, siis kõik võib kokku kukkuda ja seejärel on paanika”*(A4); *“Ma arvan, et see on väga oluline, sest asjadega võib hiljaks jääda, kui ei mõtle ette”*(A8).

Leidus ka neid, kelle arvates on tulevikule mõtlemine vajalik, kuid sellesse ei tohiks liigselt kinni jääda. Liigne keskendumine tulevikule, eriti pikaajalises perspektiivis, tekitab pigem stressi, kuna tulevik on ebakindel ja kiiresti muutuv: *“No see on oluline kindlasti, sest siis sul on kindel siht silme ees, aga selle peale ei ole alati hea mõelda, sest see tekitabki liigset stressi ja siis ei saa elu nautida.”*(A5); *Ma usun ikka, et see on oluline, sest see mõjutab, mis valikuid sa teed. Aga noh, vahepeal ma ka ise igapäevaselt ei mõtle tulevikule, sest see tekitab võib-olla ärevust või sihukest, et mis minust nüüd saab või mis mina teen või kuhu ma kuulun* (A6).

Noorte hinnangul eelistab nende generatsioon “päev korraga” lähenemist ning nad näevad vastutust tulevikule mõtlemise ees, eelkõige indiviidil endal. *“Koolitund aitaks kaasa sellele, aga see on pigem indiviidi enda teha”*(A3).

Eakaaslastega suheldes ei ole tuleviku teemad noorte seas kuigi levinud. Noored mainisid, et harva on õpetajad suunanud, et võiks hakata mõtlema pärast kooli tehtavate valikute peale, kuid see on piirdunud enamasti üldise soovitusena. Süvendatud arutelusid, praktilist juhendamist või süsteemset suunamist noored varasemalt kogunud ei ole. Hetkel ei tunne nad otsest puudust tulevikuteemade sügavamast käsitlemisest, kuid siiski leiti, et sellised arutelud võiksid olla kasulikud. *“Ma arvan, et see oleks huvitav kindlasti, sest see aitaks valikute tegemisele ka kaasa”*(A6), *“Võiks kindlasti rohkem käsitleda”*(A5).

Noorte arvates muutub tulevikule mõtlemine aktuaalsemaks 12. klassis, mil otsuste tegemine seisab vahetult ees. Samas märkis üks osaleja, et kuna tema on juba varasemalt oma tuleviku peale mõelnud, tunneb ta end kindlamalt ja tajub end teistest samavanustest sammu võrra eespool olevana. *“Ma ütleks, et isegi kui mõeldakse, siis selle kallal ei tegutseta ehk jah, ma ise tunnen, et olen neist võib-olla natukene ees”*(A8). See viitab, et varasem teadlikkus võib anda noortele suurema kindlustunde ja valmisoleku edasisteks valikute tegemiseks.

Küll aga selgus, et hoiak, mille kohaselt on tuleviku peale mõtlemiseks veel liiga vara, pärineb sageli vanematelt. Noored tõid esile, et nad saavad sageli sõnumeid, mille kohaselt ei ole tuleviku peale mõtlemiseks veel õige aeg, näiteks *„sa oled veel liiga noor“*(A1) või *„sul on aega küll“*(A4). Sellised hoiakud vähendavad noorte motivatsiooni tuleviku teemadega teadlikult tegeleda ning nad tunnevad tuleviku peale mõtlemist kauge ja ebavajalikuna.

Töötoas kasutati töölehti. Vahetult enne kujutlusrännakut paluti õpilastel hinnata kuivõrd oluliseks peavad nad tulevikule mõtlemist ning seejärel tehti sama ka peale harjutust. Pärast töötuba pidasid noored tuleviku peale mõtlemist endiselt oluliseks, kuid kolme osaleja hoiak muutus kriitilisemaks: tulevik tundus neile varasemast ebakindlam ja keerulisem. Kolme noore arvamus jäi samaks ning kahel muutus tuleviku peale mõtlemine töötoa järel isegi olulisemaks: *„Alguses mõtlesin rohkem enda tulevikule, kuid maailma peale mõeldes muutus ka tuleviku peale mõtlemise vajadus olulisemaks“*(B8).

Samas leidis kaks õpilast, kelle hinnangul ei ole tuleviku peale mõtlemine kuigi tähtis. Ühe sõnul võib see olla kasulik, kuid ei tohiks muutuda domineerivaks: *„Mingisugune mõte tuleviku poole võiks olemas olla, kuid samal ajal on oluline elada ja nautida hetkes elamist“*(B2). Teine tõi välja, et tuleviku peale mõtlemine tekitab pigem stressi ja segadust, mistõttu ta väldib sellele keskendumist.

Leidis ka noor, kes pidas tuleviku planeerimist oluliseks, kuid rõhutas mõõdukust: *„Liigselt ei tohiks muretseda, kuid plaan võiks lähitulevikus olemas olla“*(B7). Teised seevastu leidsid, et just ette mõtlemine ja erinevate stsenaariumide kaalumine aitab muutusteks paremini valmis olla: *„Tasub rohkem mõelda ette ja olla valmis selleks, mis*

võib tulla“(B3); „Tulevikule mõtlemine on tähtis, sest sa pead olema valmis erinevateks olukordadeks“(B5).

3.5. Tagasiside töötoale

Noorte hinnang tulevikumõtlemise töötoale oli üldiselt positiivne. Osalejad tõid esile, et nad ei olnud varem teadlikult tuleviku peale mõtlemisega kokku puutunud. Mitmed noored tõdesid, et töötoa ülesanded ja arutelud avasid neile täiesti uue vaatenurga.

Mainiti, et töötuba suunas neid tuleviku peale rohkem mõtlema: *“Kindlalt suunas rohkem, sest on nii palju tegureid, mis võivad meie tulevikku muuta ning töötuba aitab mul nende peale tulla ja väljendada selle kohta arvamust”(B8); “Kindlasti pani rohkem mõtlema, mis juhtuda võib”(B3).*

Töötoa tagasisidest selgus, et see andis noortele rohkem lootust, et tulevik võib siiski paremuse poole liikuda. Mitmed osalejad tõdesid, et tuleviku peale mõtlemine ei tundu nii stressirohke, kui suudetakse ette kujutada midagi positiivset: *„Tuleviku peale mõtlemine ei ole tegelikult nii stressirikas, kui suudad kujutleda head tulevikku“(B3).* Samuti märgiti, et maailm võib olla helgem, kui esmapilgul paistab: *„Maailm saab olla positiivsem kui ta praegu on“(B8).*

Teadvustati ka, et kuigi tulevikku on paljude mõjufaktorite tõttu keeruline ennustada, tasub seda siiski teha positiivse hoiakuga: *„Tuleviku peale on keeruline mõelda, sest faktoreid on nii palju“(B3); „Tulevikku on keeruline ennustada, aga kui seda teha, siis võiks ikka positiivselt mõelda“(B6).* See näitab, et mõtteviisil on oluline roll selles, milline tulevikupilt kujuneb. Üks osaleja märkis isegi, et tema nägi tulevikku helgemana lihtsalt seetõttu, et tal oli sel päeval hea tuju: *„Mõtlesin palju positiivsema tuleviku peale, kuna tänane tuju on hea“(B7).*

Töötoa käigus kujutlesid uurimuses osalenud noored, esimest korda tulevikku ja lõid stsenaariumi oma tulevikust aastal 2050. Mõne jaoks avanes selge ja lootusrikas tulevikupilt, teise jaoks aga hoopis negatiivsem nägemus, kus oli toimunud suur kolmas maailmasõda ja kirjeldati elu peale pommitamist, mis tuli neile endalegi ootamatult. *“Ma*

sain aru töötoas, et mõte meie tulevikust, on väga negatiivne. Võiks mõelda positiivsemalt”(B2)

Küll aga märgiti, et aasta 2050 ettekujutamine oli nende jaoks üsna keeruline, kuna see tundus liialt kaugel. Nende arvates, võib nii pika perioodi jooksul juhtuda väga palju, mistõttu on raske luua konkreetseid või realistlikke kujutluspilte. Lühike ajahorisont (2-5 aastat) tundub neile märksa käegakatsutavam, sest selles ajaraamis on lihtsam näha otseste valikute ja võimalike tulemuste seoseid: *“Võiks mõelda oma tuleviku peale, aga mitte 20.aastat ette vaid pigem 2-5, et mitte liialt stressi tekitada”(B2)*

4. ARUTELU

Arutelu peatükis tõlgendan tulemuste peatükis välja toodud leide ning toon välja ka omad järeldused. Lisaks analüüsin iseennast ja läbiviidud töötubasid ning teen ettepanekuid edasiseks.

4.1. Noorte esmased mõtted tulevikust

Uurimistulemustest selgus, et gümnaasiumi õpilased tajuvad tänapäeva ühiskonda pingelise, kiiresti muutuva ja konfliktiderohke keskkonnana, kus tuleviku suhtes tuntakse märkimisväärset ebakindlust. Noorte esialgseid mõtteid kaardistades ilmnes, et tulevikust rääkides keskenduti esmalt isiklikule tasandile ehk oma lähitulevikule ja gümnaasiumijärgsele eluetapile. Arutelud peegeldasid peamiselt noorte isiklike soove, eesmärke ja unistusi, mis väljendusid eelkõige haridus- ja karjäärivalikute kaudu. Intervjuudes räägiti enim edasiõppimisest ning sellest, millises ülikoolis ja erialal soovitakse tulevikus õppida.

Lombardo (2006) järgi tegutsevad inimesed selle nimel, et saavutada seda, mida nad loodavad, ning vältida seda, mida kardavad. Sama muster ilmnes ka siin, kus noorte isiklikud tulevikukujutlused olid valdavalt seotud lootuste ja unistustega. Kui aga tähelepanu liikus isiklikult tasandilt laiemale ühiskonna ja maailma tulevikule, asendus lootus sageli hirmu ja ebakindlusega.

Noorte hinnangul võib tehnoloogia ülekülluse tõttu suureneda üksildustunne, kuna suhtlemine päriselus väheneb. Kardetakse inimese enda kognitiivse võimekuse vähenemist ning mõningate töökohtade kadu. Lisaks sellele, kerkisid esile ka julgeolekuohud ja sõjalised konfliktid. Noorte seas valitseb reaalne ja tajutav hirm meie naaberriigi Venemaa ees. Sireenide testimised, droonidega seotud intsidendid ning jätkuv sõda Ukraina ja Venemaa vahel võimendasid noorte tajutavat ebakindlust tuleviku suhtes. Seda illustreerib ühe noore antud vastus, kus pole välistatud, et edasiõppimise asemel tuleb asuda Eesti territooriumi kaitsma. Tulemus ühtib Regnoli jt (2024) seisukohaga, mille kohaselt muudab konfliktiderohke informatsioon noorte tajud tulevikust pessimistlikumaks.

Kolmanda olulise murekohana tõid noored välja pideva elukalliduse ja maksude tõusu. Kuigi majanduslikud raskused ei puuduta gümnaasiumiõpilasi veel otseselt, nähakse neid olulise probleemina tulevikus iseseisva elu alustamisel.

Rahvusvahelises teaduskirjanduses ja meedias käsitletakse kliimamuutusi ühe keskseima tuleviku probleemina, samas ei pidanud uurimuses osalenud noored seda oluliseks murekohaks. Mitmed osalejad leidsid, et kliimasoojenemine ei ole nii kriitiline probleem, kuna loodus reguleerib end ise. Antud tulemus toetab Laloti jt (2025) seisukohta, et noorte tulevikukujutlused on suunatud eelkõige käegakatsutavatele ja vahetutele probleemidele, mis neid endid otseselt mõjutavad. Ahvenharju (2023) sõnul tuleneb selline käitumine evolutsioonilisest paratamatusest, ehk kui vahetust ohust ellu ei jääda, pole kaugemad riskid enam olulised.

4.2. Tulevikule mõtlemise töötuba kui sekkumismeetod tuleviku teadlikkuse kasvatamiseks

Uurimuse teises etapis viisin noortega läbi tulevikumõtlemise töötoa, mille eesmärk oli suunata osalejaid teadlikumalt mõtlema. Töötoas kujutlesid noored tulevikku aastal 2050 ning jagasid hiljem oma tuleviku stsenaariume grupiarutelus.

Töötoa vastuseid analüüsid oli märgata, et noorte algne individikeskne tulevikutaju liikus sujuvalt üle laiemale ühiskonnakesksele tasandile. Seda üleminekut soodustas arvatavasti ka see, et kujutlusrännakul suunasin noori mõtlema ka sellest, milline on neid ümbritsev keskkond ning mis ühiskonnas toimub.

Viisin läbi kaks töötuba. Esimeses töötoas olid noorte tulevikustsenaariumid lootusrikkad ja positiivsed. Noored kirjeldasid arenenud, rahumeelset tulevikku. Teises töötoas hakkas esimese osaleja negatiivne tulevikustsenaarium, mille kohaselt oli toimunud kolmas maailmasõda, mõjutama kaasõpilaste arvamusi. Kuigi noored olid enne arutelu oma tulevikustsenaariumid kirjalikult töölehele fikseerinud, ilmnes arutelus, et mitmed osalejad hakkasid oma esialgseid mõtteid arutelu käigus muutma. Nagu üks osaleja märkis: „*kõik ei saa ju nii ideaalne olla*“ (B1). Selles töötoas avaldus selgelt varem kirjeldatud

autonoomsuse puudumise teema. Intervjuudes tõid mitmed osalejad välja, et nendevanuste seas kardavad noored erineda. Selle tulemusel nihkusid mitme osaleja varasemad, optimistlikud tulevikuvisionid ettevaatlikumaks ja pessimistlikumaks, justkui sooviga sobituda grupis kujunenud üldise hoiakuga.

Analüüsides töötuba, kui sekkumismeetodit, saab väita, et selline formaat suurendab noorte teadlikkust tuleviku alternatiividest. Töötuba sai noortelt positiivset tagasisidet. Leiti, et tulevikule teadlikult mõtlemine on vajalik ja huvitav. Kui varem, intervjuude teel esmaseid mõtteid kaardistades, keskendusid noored oma isikliku tuleviku peale, siis peale töötuba mainis üks noor, et kui mõelda ka laiemalt ühiskonna tulevikule, muutus tulevikule mõtlemine veelgi olulisemaks. See viitab tulevikuteadlikkuse süsteemse tajumise dimensioonile, mille kohaselt mõistetakse, et ühiskondlikud protsessid mõjutavad otseselt ka indiviidi tulevikku.

Lisaks avardas töötuba noorte arusaama sellest, et tulevikke võib olla mitu. Kaasõpilaste erinevaid tulevikustsenaariume kuulates mõistsid osalejad, et tulevik ei pruugi kujuneda ainult ühe võimaliku arengusuuna järgi. See seostub tuleviku teadlikkuse avatuse alternatiividele dimensiooniga, mille kohaselt on oluline mõista erinevaid võimalikke tuleviku stsenaariume, et nendeks paremini valmistuda.

4.3 Roll tuleviku kujundamisel

Nii enne kui ka pärast töötuba tunnetasid noored, et neil on võimalik mõjutada eelkõige oma isiklikku tulevikku. Laiema ühiskonna tuleviku kujundajana nad end pigem ei näinud. Intervjuudes väljendus arusaam, et inimese tulevik sõltub suuresti tema enda valikutest, pingutustest ja eesmärkidest.

Ühiskondlikul tasandil nähti peamise võimalusena ühiskonna tulevikku mõjutada, pelgalt valimistel hääletamisega. Positiivse arenguna ilmnes siiski, et pärast töötuba rõhutasid mõned noored rohkem teiste aitamise ja hoolivuse olulisust parema tuleviku loomisel, mis viitab tulevikuteadlikkuse hoolivuse dimensiooni tugevnemisele.

Siinkohal sain aru, et olime küsimust erinevalt mõtestanud. Mina soovisin teada, milliseid muutusi või tegevusi peavad noored ise vajalikuks, et ühiskonda paremaks muuta. Noored keskendusid aga sellele, kuidas saavad nad individuaalselt midagi muuta. Näiteks tõi üks noor välja, et ta ei usu, et suudaks ühiskonda oluliselt mõjutada, välja arvatud juhul, kui ta mingiks kõrgel positsioonil oleval inimeseks ei saa. Kuigi selline mõtteviis ei ole iseenesest vales, ei andnud see minu uurimisküsimusele päris seda vastust, mida oleksin lootnud. Kuid vigadest õpitakse ning see on hea sisend sellele, millele tuleks järgmine kord rohkem tähelepanu pöörata. See näitas, kui oluline on küsimuste täpne sõnastamine ning uurija väljendusoskus.

4.4 Ettepanekud

Uurimusest selgus, et noored ei ole koolikeskkonnas varasemalt süsteemselt tulevikule mõelnud ega praktilise tulevikku suunava juhendamisega kokku puutunud. Sellest tulenevalt võiks tulevikumõtlemise praktikad teadlikumalt siduda haridussüsteemiga. Selleks ei ole tingimata vaja eraldiseisvat õppeainet, vaid tulevikuteemalise mooduli või tegevuste integreerimist juba olemasolevatesse õppeainetesse, näiteks ühiskonnaõpetusse või mõnda valikainesse. Tulevikumõtlemise käsitlemine aitaks noortel teadlikumalt reflekteerida võimalike arengute üle, kujundada realistlikke ja soovitud tulevikustsenaariume ning mõista, millised otsused ja tegevused aitavad soovitud eesmärgideni jõuda.

Uurimusest ilmnis samuti, et noored hakkavad oma tulevikule ja edasistele valikutele sageli mõtlema alles siis, kui otsustamise hetk on käes. Eelkõige puudutab see gümnaasiumi lõpus tehtavaid haridus- ja karjäärivalikuid. Selline olukord võib suurendada stressi ja ebakindlust ning viia rutakate otsusteni. Seetõttu võiks tulevikku puudutavate teemade käsitlemise ja karjääri suunamisega alustada juba 10. klassis, et anda noortele rohkem aega oma huvide, väärtuste ja eesmärkide läbi mõtestamiseks.

Lisaks ilmnis uurimistulemustest, et kliimakriisi ei tajunud noored võrreldes teiste ühiskondlike probleemidega kuigi olulise teemana. Arvestades kliimamuutuste pikaajalist mõju ühiskonnale, võiks sellele hariduses rohkem tähelepanu pöörata. Oluline oleks

käsitleda kliimamuutuste reaalseid mõjusid ning siduda need noorte igapäevaelu ja kestlike valikutega. See võiks aidata suurendada noorte teadlikkust ja tunnet, et ka üksikisiku tegevusel võib olla mõju laiematele ühiskondlikele protsessidele.

Samuti on võimalik edasi arendada tulevikumõtlemise töötuba kui sekkumismeetodit. Kuna tegemist oli autori esimese iseseisvalt läbiviidud töötoaga, andis protsess väärtuslikku kogemust ning tõi esile mitmeid aspekte, millele tulevikus rohkem tähelepanu pöörata. Näiteks ilmnas vajadus küsimuste täpsema sõnastamise, pikema arutelu aja ning noorte ühiskondliku tegutsemisvõime teadlikuma suunamise järele. Samas võib töötuba tervikuna pidada edukaks sekkumiseks, kuna noored andsid sellele valdavalt positiivset tagasisidet ning tõdesid, et see suunas neid tuleviku peale teadlikumalt mõtlema. Tulevikus võiks meetodit edasi arendada ning koostada lühikese interaktiivse juhendmaterjali või käsiraamatu, mis võimaldaks tulevikumõtlemise töötubasid laiemalt koolikeskkonnas rakendada.

KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö eesmärk on kaardistada noorte jaoks olulised ühiskondlikud tulevikuteemad ning mõista, kuidas tulevikumõtlemise töötoas osalemine muudab nende arusaama oma rollist tuleviku kujundamisel. Uurimus tugineb eeldusel, et tulevikumõtlemine on oskus, mis aitab noortel teha teadlikke otsuseid ja toime tulla kiiresti muutuvast ühiskonnast (Rasa jt, 2022; Fu jt, 2024). Selleks sõnastati kaks uurimisküsimust.

Esimene uurimisküsimus käsitles seda, **millised ühiskonna tulevikuga seotud teemad on gümnaasiumiõpilaste jaoks kõige olulisemad**. Analüüs näitas, et noored tunnevad tugevat ebakindlust tuleviku ees, mis on tihedalt seotud praeguses ühiskonnas toimivate protsessidega. Kõige enam kardetakse sõjalisi konflikte. Kiiresti muutuv rahvusvaheline olukord, ootamatud pinged riikide vahel ja ettearvamatud konfliktid tekitavad noortes tunde, et tulevik on murettekitav ja ebakindel. Nagu üks osaleja märkis, ei saa isegi haridustee jätkamises kindel olla, sest võib tekkida vajadus Eesti riiki kaitsma minna. Teiseks oluliseks murekohaks on haridus- ja karjäärivalikud. Noored tajuvad tugevat survet saavutada häid õpitulemusi, et tagada sissepääs ülikooli. Sissesaamise kriteeriume peetakse üsna rangeteks ning eksamite ja katsete tulemustest sõltub palju. Haridus- ja karjäärivalikuid nähakse olulise tegurina, mis mõjutab otseselt tulevast heaolu ja majanduslikku kindlustunnet. Kuna praeguses ühiskonnas on märgata maksutõuse ja elu kallinemist, peavad noored hea palgaga tööd üha olulisemaks. See tähendab, et haridustee valik ei ole nende silmis pelgalt isiklik eelistus, vaid strateegiline otsus, mis määrab üldist heaolu. Tehnoloogilise arengu suhtes väljendasid noored nii optimismi kui ka muret. Kuigi tehnoloogia arengut hinnatakse üldiselt positiivselt, kardetakse selle liigset kasutuselevõttu, mis võib pärssida isiklikku arengut, vähendada iseseisvust ning soodustada passiivsust ja sotsiaalset eraldumist. Noorte tuleviku kujutlustes kordusid sageli probleemid, mis on juba praegu ühiskonnas nähtavad, kuid kujutletavas tulevikus olid need veelgi teravamad.

Teise uurimisküsimusega sooviti mõista **kuidas muudab tulevikumõtlemise töötoas osalemine noorte arusaama oma rollist tuleviku kujundamisel**. Uurimusest selgus, et töötoas osalemine suurendas noorte teadlikkust nii tulevikust kui ka nende enda rollist selle kujundajana. Kui varasemalt läbiviidud intervjuudes keskendusid noored peamiselt

oma isiklikule tulevikule, siis töötuba suunas neid mõtlema ka laiematele ühiskondlikele arengutele. Kuigi noored ei näe end üksikindiviidina otseselt ühiskonna tulevikku kujundamas, suurenes nende teadlikkus sellest, et ebakindlas maailmas on oluline mõtestada erinevaid tuleviku alternatiive, et olla paremini valmis võimalikeks muutusteks. Töötuba suurendas noorte arusaama, et soovitud tulevik ei kujune iseenesest. Kuigi kõiki ühiskondlikke protsesse ei ole võimalik üksikindiviidina kontrollida, saavad nad oma otsuste ja tegude kaudu siiski suunata oma teekonda soovitud tuleviku poole ning anda oma panuse parema ühiskonna loomisesse.

Tulevikuteadlikkuse arendamine on muutumas üha olulisemaks oskuseks, mis aitab noortel toime tulla kiiresti muutuvast maailmast. Töötoa formaat sobib selleks hästi, pakkudes struktureeritud viisi tuleviku üle mõtisklemiseks. Tulevike kujutlemine ning kaasõpilaste loodud stsenaariumite kuulamine avardavad noorte teadlikkust tulevikust ning suurendavad valmisolekut erinevate võimalike arengute suhtes. See omakorda aitab noortel oma valikuid teadlikumalt läbi mõtestada ja toetab ka vastutustundlikumat suhtumist ümbritsevasse keskkonda.

SUMMARY

High School Students' Futures Consciousness and Understandings of Their Role in Shaping the Future After Participating in a Futures Thinking Workshop: The Case of One Estonian School

This bachelor's thesis examines which future-related societal issues young people consider important and how participation in an educational futures-thinking workshop influences their understanding of their role in shaping the future. The study is based on the assumption that future thinking is a key skill that helps young people make informed decisions and cope in a rapidly changing society.

The findings show that upper secondary students experience significant uncertainty about the future, largely due to current global and societal developments. Military conflicts are perceived as the greatest threat, reflecting concerns about geopolitical instability. Education and career choices also emerged as major sources of pressure, as students feel the need to achieve high academic results to secure university admission and future economic stability. Young people additionally expressed mixed feelings about technological development, while they appreciate its benefits, they worry about over-reliance on technology and its potential negative effects on personal development and social interaction.

Participation in the futures-thinking workshop increased students' awareness of both societal futures and their own role within them. Whereas earlier interviews showed a focus on personal futures, the workshop encouraged broader reflection on societal developments and their interconnectedness with individual lives. Although students do not see themselves as directly shaping society's future, they recognized the importance of considering alternative futures to better prepare for uncertainty. The workshop helped them understand that desired futures require intentional choices and actions, and that individuals can contribute to a better society through responsible behaviour and active citizenship.

Overall, the study highlights the growing importance of developing futures consciousness among young people. The workshop format proved effective in supporting structured reflection, expanding students' understanding of possible futures, and encouraging more thoughtful decision-making and environmental responsibility.

KASUTATUD KIRJANDUS

Ahvenharju, S., Minkkinen, M., & Lalot, F. (2018). *The five dimensions of futures consciousness*. *Futures*, 104, 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2018.06.010>

Ahvenharju, S. (2021). Acceptability of radical consumption policies—Utilising futures consciousness to understand elite preferences. *Futures*, 128, 102711.

Ahvenharju, S. (2022). *Futures consciousness as a human anticipatory capacity: Definition and measurement*. University of Turku.

Ahvenharju, S. (2023). Futures consciousness as a human anticipatory capacity: Definition and measurement: Lectio Praecursoria 10.6. 2022. *Futura*, 42(4), 56-59

Alminde, S., & Warming, H. (2020). Future workshops as a means to democratic, inclusive and empowering research with children, young people and others. *Qualitative Research*, 20(4), 432-448. <https://doi.org/10.1177/1468794119863165>.

Armanto, A. R. A. (2024). *Futures participation as anticipatory practice - what do futures workshops do?* *European Journal of Futures Research*. 12, 3. <https://doi.org/10.1186/s40309-024-00226-4>

Basilici, M.C., Gorla, L., Lansford, J.E. *et al.* (2026). Future Orientation in Adolescents: Development and the Roles of Parenting in Different Income Countries. *J. Youth Adolescence* <https://doi.org/10.1007/s10964-025-02288-4>

Basilici, M.C., Remondi, C., Nocentini, A. *et al.* (2025) Collective stressful events and individual future orientation: a systematic review. *Curr Psychol* 44, 10886–10898. <https://doi.org/10.1007/s12144-025-07921-w>

Barelli, E., Tasquier, G., Caramaschi, M., Satanassi, S., Fantini, P., Branchetti, L., & Levrini, O. (2022). Making sense of youth futures narratives: Recognition of emerging tensions in students' imagination of the future. *Frontiers in Education*, 7, 911052. <https://doi.org/10.3389/feduc.2022.911052>

Bell, W. (1996). An overview of futures studies. *The knowledge base of futures studies: Foundations, 1*, 28-56.

https://www.researchgate.net/publication/265186494_An_overview_of_futures_studies

Bilgiz Öztürk, Ş., & Peker, A. (2025). Relationships between parental attitudes and career anxiety: Career exploration self-efficacy, active coping, positive future expectations. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 1-26.

Bodinet, J. C. (2016). Pedagogies of the futures: Shifting the educational paradigms. *European Journal of Futures Research*, 4(1), 21.

<https://doi.org/10.1007/s40309-016-0106-0>

Buzogány, A., & Scherhauser, P. (2022). Framing different energy futures? Comparing Fridays for future and extinction rebellion in Germany. *Futures*, 137, 102904.

Caulfield, J. (2019). *How to do thematic analysis*. Scribbr.

https://www.idmyplan.com/apps/PP/Resources/files-admin/HowToDoThematicAnalysis_article.pdf

Chan, J., & Erduran, S. (2025). Future-oriented science learning and its effects on students' emotions, futures literacy and agency in the Anthropocene. *Research in Science Education*, 55, 899–919. <https://doi.org/10.1007/s11165-024-10213-1>

Cheok, J., van Velden, J., Fulton, E. A., & others. (2025). Framings in Indigenous futures thinking: Barriers, opportunities, and innovations. *Sustainability Science*, 20, 613–633. <https://doi.org/10.1007/s11625-024-01615-1>

Chua, L. W., Milfont, T. L., & Jose, P. E. (2015). Coping skills help explain how future-oriented adolescents accrue greater well-being over time. *Journal of Youth and Adolescence*, 44, 2028–2041. <https://doi.org/10.1007/s10964-014-0230-8>

Colombo, E., & Rebughini, P. (2019). Youth and the Politics of the Present. 307-341.

Denisova, A. (2023). Viral journalism. Strategy, tactics and limitations of the fast spread of content on social media: Case study of the United Kingdom quality publications. *Journalism*, 24(9), 1919-1937.

Fu, Z., Barbara, A., & Scupelli, P. (2024). Vol. I: Futures Thinking in Design Education. *Journal of Futures Studies*, 28(4), 01-09.

Guo, L. (2025). Navigating the Future: Factors Influencing Adolescents' Career Expectation Uncertainty in a Dynamic World. *Career Development Quarterly*, 73, 2-15. <https://doi.org/10.1002/cdq.12372>

Heinonen, S. (2025). Futures consciousness as vaccination against misplaced futures. In J. Glückler, M. Garschagen, & R. Panitz (Eds.), *Placing the future* (Knowledge and Space, Vol. 20). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-76841-5_4

Hickman, C., Marks, E., Pihkala, P., Clayton, S., Lewandowski, R. E., Mayall, E. E., Wray, B., Mellor, C., & van Susteren, L. (2021). *Climate anxiety in children and young people and their beliefs about government responses to climate change: A global survey. The Lancet Planetary Health*, 5(12), e863-e873. [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(21\)00278-3](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(21)00278-3)

Hägström, M., & Schmidt, C. (2021). Futures literacy - to belong, participate and act!: an educational perspective. *Futures*, 132, 102813. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2021.102813>

Jones, D. L., Heinze, J., & Stoddard, S. (2025). Examining the role of school and neighborhood disorder in early adolescents' future orientation development. *Youth & Society*, 57(3), 438-469.

Jones, C. A. (2023). Life in the shadows: Young people's experiences of climate change futures. *Futures*, 154, 103264. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2023.103264>

Jones, A., Bunting, C., Hipkins, R., McKim, A., Conner, L., & Saunders, K. (2012). Developing students' futures thinking in science education. *Research in Science Education*, 42(4), 687-708. <https://doi.org/10.1007/s11165-011-9214-9>

Kashima, Y., Bain, P. G., Fernando, J. W., & Truong, A. (2023). Collective future thinking in Cultural Dynamics. *European Review of Social Psychology*, 1-45. <https://doi.org/10.1080/10463283.2025.2458961>

- Kalmus, V., Linno, M. ja Masso, A. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. *Sotsiaalteaduslike andmekogumise ja -analüüsi meetodite õpibaas*. Tartu: Tartu Ülikool. Kasutatud 20.04.2026, <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys/>
- Kanat, S., & Özhan, U. (2025). Unemployment Anxiety, Digital Entrepreneurship and Career Planning Trends of Graphic Design Undergraduate Students. *Instructional Technology and Lifelong Learning*, 6(2), 423-457. <https://doi.org/10.52911/ital.1680106>
- Keating, A., & Melis, G. (2022). Youth attitudes towards their future: The role of resources, agency and individualism in the UK. *Journal of Applied Youth Studies*, 5, 1-18. <https://doi.org/10.1007/s43151-021-00061-5>
- Ketonen-Oksi, S., & Vigren, M. (2024). Methods to imagine transformative futures. An integrative literature review. *Futures*, 157, 103341.
- Laherand, M-L. (2010). Kvalitatiivne uurimisviis. 2. Tr. OÜ Sulesepp.
- Lalot, F., Abrams, D., Ahvenharju, S., & Minkkinen, M. (2021). Being future-conscious during a global crisis: The protective effect of heightened futures consciousness in the COVID-19 pandemic. *Personality and Individual Differences*, 178, 110862. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.110862>
- Lalot, F., Ahvenharju, S., & Uusitalo, O. (2025). Green dreams are made of this: Futures consciousness and proenvironmental engagement. *British Journal of Social Psychology*, 64, e12799. <https://doi.org/10.1111/bjso.12799>
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., & Strömpl, J. (2025). Intervjuu. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Tartu Ülikool. <https://samm.ut.ee/intervjuu/>
- Lombardo, T. (2006). *The evolution of future consciousness: The nature and historical development of the human capacity to think about the future*. AuthorHouse.
- Juurik, M., Mäesalu, T., ja Tarkpea, T. (2023). *Andmekaitse teadustöös*. Tartu Ülikool; TÜ Wiki. https://eetika.ee/sites/default/files/2023-06/Andmekaitse%20teadust%C3%B6%C3%B6s.%20Juhend_2023.pdf

- Menéndez-Alvarez-Hevia, D., Urbina-Ramírez, S., Forteza-Forteza, D., & Rodríguez-Martín, A. (2022). Contributions of futures studies to education: A systematic review. *Comunicar*, 73, 9-20. <https://doi.org/10.3916/C73-2022-01>
- Murray, J. (2025). Young children's agency. *International Journal of Early Years Education*, 33(2), 237-243. <https://doi.org/10.1080/09669760.2025.2495432>
- Mwita, K. (2022). Strengths and weaknesses of qualitative research in social science studies. *International Journal of Research in Business and Social Science*, 11(6). DOI:[10.20525/ijrbs.v11i6.1920](https://doi.org/10.20525/ijrbs.v11i6.1920)
- Nguyen, H. T., Ha, C. T. M., Nguyen, V. H. A., Tran, D. T. T., Tran-Thien, G. P., & Luu, K. (2024). Exploring career decision-making anxiety among high school students. *Multidisciplinary Science Journal*. <https://doi.org/10.31893/multiscience.2024195>
- Polak, F. L. (1973). *The image of the future*. A. W. Sythoff; Oceana Publications.
- Postma A, Bishop P. C. (2024), The future of tourism: interview with Peter Bishop about teaching the future. *Journal of Tourism Futures*, Vol. 10 No. 3 pp. 413–419, doi: <https://doi.org/10.1108/JTF-09-2024-0200>
- Rasa, T., Palmgren, E., & Laherto, A. (2022). Futurising science education: students' experiences from a course on futures thinking and quantum computing. *Instructional Science*, 50(3), 425-447. <https://doi.org/10.1007/s11251-021-09572-3>
- Rasa, T., Lavonen, J., & Laherto, A. (2024). Agency and transformative potential of technology in students' images of the future. *Science & Education*, 33, 1145–1169. <https://doi.org/10.1007/s11191-023-00432-9>
- Regnoli, G. M., Tiano, G., & De Rosa, B. (2024). How Is the Fear of War Impacting Italian Young Adults' Mental Health? The Mediating Role of Future Anxiety and Intolerance of Uncertainty. *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education*, 14(4), 838-855. <https://doi.org/10.3390/ejihpe14040054>
- Suckert, L. (2022). Back to the Future. Sociological Perspectives on Expectations, Aspirations and Imagined Futures. *European Journal of Sociology*. 63(3):393-428. doi:10.1017/S0003975622000339

Tesar, M. (2021). Future Studies: Reimagining our Educational Futures in the Post-Covid-19 world. *Policy Futures in Education*, 19(1), 1-6.

<https://doi.org/10.1177/1478210320986950>

Troxler, P., & Kuhnt, B. (2007). Future workshops. The unthinkable and how to make it happen. *Hands-on knowledge co-creation and sharing: Practical methods & techniques*, 483-495.

Tuittila, S. (2017). *Corporeality: A methodological study of supporting creativity in futures workshops* [Magistritöö, Turu Ülikool].

https://www.academia.edu/download/124704824/Tuittila_20Satu.pdf

United Nations. (2025). *World youth report: Youth mental health and well-being*.

<https://desapublications.un.org/publications/world-youth-report-youth-mental-health-and-well-being>

Vidal, R. V. V. (2006). The future workshop: Democratic problem solving. *Economic analysis working papers*, 5(4), 21.

Vidergor, H. E. (2023). Teaching futures thinking literacy and futures studies in schools. *Futures*, 146, 103083.

Wijerathna, P. T. (2025). Learning Diary: Introduction to Futures Studies. *Coollest Student Papers at Finland Futures Research Centre 2024–2025*. Turku School of Economics, University of Turku. file:///C:/Users/Laptop/Downloads/FFRC_eBook_6-2025.pdf

KASUTATUD ALLIKAD

Alvin, J. (2026). *Iraani meedia: Hormuzi väin on täielikult suletud*. ERR uudised, 8.aprill. Kasutatud 14.05.2026.

<https://www.err.ee/1609990437/iraani-meedia-hormuzi-vain-on-taielikult-suletud>

ETUI. (i.a). Tulevikumõtlemine ja tulevikuseire - miks ja kellele? *Eesti Tuleviku-uuringute Instituut*. Kasutatud 01.05.2026. <https://etui.ee/tulevikeseirest/>

ETUI. (2024, 6.detsember). *Kes peaks mudima positiivseid tulevikke Eestis*. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=-ErIavvEunE>

ETUI. (2025, 29.aprill). *Kuidas teha nii, et tulevik ei oleks paratamatus?* [Veebiseminar]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=dK1OY5TPmfl>

Kull, M. (2024). *Kuidas mõelda tulevikust?* ERR uudised, 4.detsember. Kasutatud 21.04.2026. <https://www.err.ee/1609540780/meelis-kull-kuidas-moelda-tulevikust>

OECD. (i.a). Youth unemployment. Kasutatud 27.04.2026. <https://www.oecd.org/en/topics/youth.html>

Pajula, L. (2024). *Miks õppida mõtlema tulevikust teistmoodi?* Novaator, 27. november. Kasutatud 16.04.2026.

<https://novaator.err.ee/1609533742/liisi-pajula-miks-oppida-motlema-tulevikust-teistmoodi>

Rodriguez, L. (2025). Futures literacy in education: A critical enabler of the UN's 4th International Conference on Financing for Development (FfD4) commitments. *Teach the Future*. 12. juuli. Kasutatud 10.04.2026. <https://www.teachthefut>

SustainERA. (2025). *SustainERA Public Research Talk #4 by Dr Sanna Ahvenharju*. Tallinn University. Kasutatud 23.05.2026.

<https://sustainera.tlu.ee/sustainera-public-research-talk-4-by-dr-sanna-ahvenharju/>

Vallistu, J. (2025). Lootus, mis liigutab. *Juhendmaterjal*. ETUI.

https://etui.ee/wp-content/uploads/2025/10/lootus_mis_liigutab.pdf

LISAD

LISA 1: Intervjuu kava

Sissejuhatus (intervjueerijale)

- Tutvustamine ja tänu osalemise eest.
- Selgitus uurimuse eesmärgist ja vabatahtlikust osalemisest.
- Rõhutada, et osaleja saab intervjuu igal hetkel katkestada ja osalemisest taganeda.

Intervjuu:

1. Tänapäev

- Kuidas sa kirjeldaksid tänapäeva ühiskonda?
- Millised teemad või sündmused, mida ühiskonnas kajastatakse, sulle praegu kõige rohkem silma jäävad? *Mis tundeid see sinus tekitab?*

2. Tulevikutaju

Võta üks hetk ja mõtle tulevikule.

- Millised mõtted sul sellega seoses tekivad? (Milline pilt avaneb su silme ees)
- Millised arengud või muutused ühiskonnas tekitavad sinus kõige rohkem muret seoses ühiskonna tulevikuga?

3. Seos eluvalikutega

- Kuidas mõjutavad ühiskondlikud mured sinu tulevikuplaane?
- Kas oled teinud või plaanid teha valikuid (nt eriala, elukoht), mõeldes tulevikule?
- Milliseid tegureid pead oma tulevikuotsuste tegemisel kõige olulisemaks? *Kas need on seotud näiteks palga või töökindlusega või lähtud isiklikust huvist?*
- Milliseid tegureid pead ühiskonna tulevikuotsuste tegemisel kõige olulisemaks?

4. Tegutsemine ja agenttiivsus

- Kuivõrd tunned, et sina ise saad oma elu ja ühiskonna tulevikku mõjutada? Kuidas?
- Millised tegurid seda sinu arvates toetavad või piiravad?

LISA 2: Informeeritud nõusoleku vorm

Osalemiseks bakalaureusetöös “Gümnaasiumiõpilaste tulevikuteadlikkus ning ühiskondlike teemade mõju eluvalikutele“

Uurimuse eesmärk

Uurimuse eesmärk on kaardistada noorte jaoks olulised ühiskondlikud tuleviku teemad ja hariduslikus programmis osalemise kaudu toimunud muutused arusaamades oma rollist tulevikukujundamisel. See on osa Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi bakalaureustööst, mille autor on Grete Liis Nelson ja juhendaja Dagmar Narusson.

Uurimismeetod

Uuringus osalemine toimub poolstruktureeritud individuaalintervjuu vormis, mis kestab ligikaudu 25-35 minutit. Intervjuu toimub kokkulepitud ajal, Tallinna Nõmme Gümnaasiumis. Intervjuu toimumise ajaks on planeeritud aprill 2026.

Lisaks intervjuule toimub uuringu raames ka töötuba, mille eesmärk on kasvatada noorte tulevikuteadlikkust. Täpsemalt keskendutakse sellele, kuidas töötoas osalemine mõjutab noorte arusaamu oma tulevikuvõimalustest. Töötuba kestab ligikaudu 45-60 minutit ning viiakse läbi kokkulepitud ajal samas asukohas. Töötoas täidavad osalejad lühikesi ülesandeid ja osalevad juhendatud diskussioonis.

Konfidentsiaalsus ja andmete töötlemine

- Teie isikuandmeid hoitakse täielikult konfidentsiaalselt.
- Intervjuu transkriptsioonis kasutatakse pseudonüüme, nii et Teie isikut ei ole võimalik tuvastada.
- Salvestisi ja andmeid hoitakse ainult uurija isiklikult turvalises digikaustas, mis on parooliga kaitstud.
- Intervjuu salvestatakse teadustöö eesmärgil. Helisalvestis kustutatakse kohe pärast töö esitamist.

Uuringu tulemuste kasutamine

Teie panus aitab kaasa teadustöö valmimisele ja uuringu tulemusi kasutatakse ainult akadeemilisel eesmärgil. Tulemused avaldatakse bakalaureusetöös viisil, kus on tagatud osalejate anonüümsus.

Osalemine on vabatahtlik

- Osalemine uuringus on täiesti vabatahtlik.
- Teil on õigus keelduda ükskõik millisest küsimusest.
- Teil on õigus intervjuu katkestada igal hetkel põhjendust esitamata.
- Võite paluda oma andmete kustutamist enne töö lõplikku esitamist.

Kontaktandmed

Kui Teil tekib uuringuga seoses küsimusi või soovite oma osalemisest loobuda, võite pöörduda uurija poole:

TÜ sotsioloogia ja infoteaduste bakalaureuseõppe üliõpilane Grete Liis Nelson

E-post: greteliisnelson@ut.ee

Nõusolek osalemiseks

Palun märkige oma nõusolek järgmiste punktide juures:

- Mind on informeeritud uurimuse eesmärkide ja kasutatavate meetodite kohta.
- Olen teadlik, et osalemine uuringus on vabatahtlik ning mul on õigus intervjuu igal ajal katkestada
- Annan nõusoleku intervjuu salvestamiseks ning salvestise kasutamiseks uurimistöö eesmärkide raames.
- Olen teadlik, et minu isikuandmeid ja jutustuse sisu käsitletakse konfidentsiaalselt ja pseudonüümitult.

Uuritava allkiri: _____ **Vanus:** _____

Kuupäev: _____

Uuritavale informatsiooni andnud isiku nimi:

Allkiri: _____ **Kuupäev:** _____

LISA 3: Tulevikumõtlemise töötoa harjutus

Vallistu.J. (2025). Lootus, mis liigutab. *Juhendmaterjal*. ETUI.
etui.ee/wp-content/uploads/2025/10/lootus_mis_liigutab.pdf

HARJUTUS 8: PÄEV HEAS TULEVIKUS

Kooliaste:	Põhikool, gümnaasium
Harjutuse pikkus:	45–60 minutit
Millises aines võiks kasutada:	Ühiskonnaõpetus, kirjandus, klassijuhatajatund
Harjutuse eesmärk:	Ajaperspektiiv ja agentsus – mõista, kuidas tänased valikud pikka tulevikku mõjutavad.
Õpitulemus:	Õpilane oskab luua narratiivi heast tulevikust, eristada kindlaid, muutuvaid ja teadmata elemente ning siduda need oma tänaste valikutega.
Õppevahendid:	Paber, kirjutusvahendid, taustamuusika meditatsiooniks (soovi korral)
Tunni põhisõnum ja seos:	Tuleviku kujutlemine aitab aru saada, et meie tänased valikud mõjutavad seda, kuidas me homme elame. On asju, mis on kindlad (nt et vajame toitu, energiat ja suhtlust), asju, mis võivad muutuda (nt tööviisid, koolikorraldus) ning asju, mida me veel ette ei tea (nt tulevikutehnoloogiad).
Sissejuhatus (10 min):	Õpetaja palub sulgeda silmad ja kujutleda: „On aasta 2050 ja sa ärkad oma kodus. Mis sind ümbritseb? Kuidas sinu päev möödub?“ Õpetaja võib loetleda eri muutuseid STEEPLE-kategooriates (mis on muutunud ühiskonnas, tehnoloogias jne).
Õppetegevus (20–25 min):	<ul style="list-style-type: none">• Õpilased kirjutavad või joonistavad loo oma päevast heas tulevikus.• Seejärel jagatakse väikeses rühmas, millised olid nende hommikud, liikumisviisid, kohtumised sõpradega, pereelu ja tegevused.
Arutelu (15 min):	<ul style="list-style-type: none">• „Mis asjad olid kõigil kindlasti samad?“• „Mis olid uued olukorrad, mis tulevikus tekkisid?“• „Mis oli selline, mille juhtumises ei saa me täna veel kindlad olla?“• „Kas selline tulevik võib juhtuda? Miks või miks mitte?“• „Mis tundus tulevikus meeldiv? Mis mitte nii meeldiv?“• „Mida peaksime juba täna tegema, et selline tulevik saaks võimalikuks?“

LISA 4: Tööleht

Koostanud: Grete Liis Nelson, märts 2026

LK 1

TULEVIKULE MÕTLEMISE TÖÖTUBA

Kuupäev:

Nimi:

Allkiri:

1. Tulevikule mõtlemine on

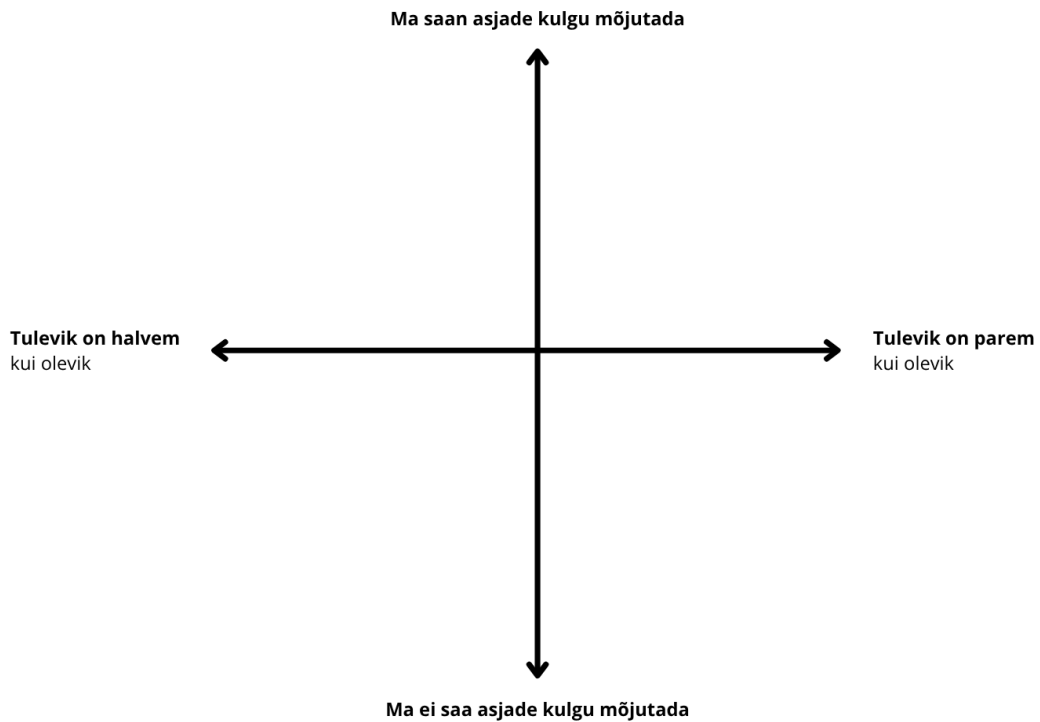

Täiesti ebaoluline
Tulevikule mõtlemine
ei lähe mulle korda

Väga oluline
Tulevikule mõtlemine
läheb mulle korda

Põhjenda:

2. Maatriks

LK 2

1. Kirjelda, milline tulevik sulle ette kujunes.

2. Mis tundus selles tulevikus positiivne ja mis negatiivne?

3. Millised probleemid või väljakutsed selles ühiskonnas esinesid?

Refleksioon:

Kuidas muutus sinu arusaam tulevikust pärast töötoas osalemist?

Kas töötuba pani sind tuleviku peale rohkem või teistmoodi mõtlema? Põhjenda.

Kuidas näed oma võimalusi tulevikku mõjutada?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Grete Liis Nelson ,
,

(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

GÜMNAASIUMINOORTE TULEVIKUTEADLIKKUS JA
ARUSAAMAD OMA ROLLIST TULEVIKUKUJUNDAMISEL
PÄRAST TULEVIKUMÕTLEMISE TÖÖTOAS OSALEMIST ÜHE
EESTI KOOLI NÄITEL

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on Dagmar Narusson ,

(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Grete Liis Nelson
25.05.2026